

Postmodern Openings

ISSN: 2068 – 0236 (print), ISSN: 2069 – 9387 (electronic)

Coverd in: Index Copernicus, Ideas. RePeC, EconPapers, Socionet,
Ulrich Pro Quest, Cabel, SSRN, Appreciative Inquiry Commons,
Journalseek, Scipio
EBSCO

Decision-Makers in Romania`s Foreign Policy – Further Interpretations of the Diplomatic Arena between 1877-1888

Aura Carmen SLATE

Postmodern Openings, 2010, Year 1, VOL.1, APRIL, pp: 57-93

The online version of this article can be found at:

<http://postmodernopenings.com>

Published by:

Lumen Publishing House

On behalf of:

Lumen Research Center in Social and Humanistic Sciences

Decision-Makers in Romania's Foreign Policy – Further Interpretations of the Diplomatic Arena between 1877-1888

[Actori decizionali în politica externă românească - noi interpretări ale evoluției scenei diplomatice din perioada 1877-1888]

Aura Carmen SLATE¹⁴

Abstract:

This study reflects further interpretations of the Romanian diplomatic relations with the most important European states at the end of the 19th century. The starting point of this work consists of archive sources, official documents, originally studied both in Romanian and in French. Although the study goes back in time, it is relevant in order to explain the Romanian diplomatic culture and its behavior in foreign relations. Romanian diplomats, as well as the most important institutional actor, which was the Ministry of Foreign Affairs, struggled to achieve two different political purposes. First of all, the Ministry of Foreign Affairs aimed to develop and reform the foreign institutional political body. The context at the end of the 19th century prepared Romania to gain her new, updated status in the diplomatic world. Different stages, from Diplomatic Agencies, to real Embassies abroad, revealed the beginning of a dynamic and professional Foreign Policy. Second, the Ministry of Foreign Affairs made every effort to promote Romanian's Independency all over the world. The characteristic feature of that time, which was explored in the study, is the political effervescence in diplomatic bilateral relations. Last but not least, the acknowledgement of the Independency in 1877 and of the Royalty in 1881 would not have been possible without such a notable and outstanding activity of Romanians diplomats. In conclusion, we notice that the reformation of the Ministry of Foreign Affairs and the international achievements imply a remarkable evolution of Romanian's diplomatic scene.

Keywords:

Romanian Foreign Policy, diplomatic activity, Ministry of Foreign Affairs, Great Powers, Embassy, Ambassador, Ambassador Plenipotentiary, Consular Convention, Diplomatic report, Independence, Independence War, diplomatic acknowledgement, political affiliation strategies.

¹⁴ Aura Carmen SLATE – Student at Master Programme, Faculty of Political Sciences, University from Bucarest, Student at Master Programme, Faculty of History, University from Bucarest, Phone 0040 788 41 57 86, Email address slate.carmen@yahoo.com.

Introducere

Diplomația română a reprezentat o componentă a politicului foarte importantă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Studiul întreprins în această lucrare aduce explicații relevante asupra subiectului ales și perspectiva îndeamnă la reflecții menite să elucideze contextul de împrejurări politice în care a fost plasată România în urmă cu un secol și jumătate. De menționat este faptul că lucrarea abordează nu atât viziunea istorică asupra evenimentelor a căror analiză a fost întocmită, cât explorează prin prisma surselor relevante, culisele și motivațiile acțiunilor actorilor politici implicați.

Aria tematică a lucrării se încadrează în domeniul diplomației europene din a doua jumătate de secol XIX. Mai exact, lucrarea aduce în dezbatere statutul internațional al României, din perioada 1877-1888. Se va accentua relația României cu celelalte țări, cu *mari puteri* (stat cu reputație militară de prim rang, care domină conferințele de pace după conflicte armate ale vremii (James, 2001)), și nu se va urmări insularitatea diplomației române. Pe de o parte, se poate identifica un spirit al epocii, care circumscrie contextul românesc în cel european, și pe cealaltă parte, se poate identifica o particularitate românească în ceea ce privește modalitățile de abordare și de rezolvare a conflictelor de interese pe care le-a adoptat diplomația română. De altfel, pe tot parcursul lucrării cele două concepte, *spiritul european al epocii* și *particularitatea română* se confruntă. Pentru a elucida raportul în care se găsesc aceste două concepte este necesar ca mai întâi ele să fie explicate. Prin urmare, *spiritul european la epocii* face referire la evenimente care traversau în momentul respectiv mare parte din continent. Acestea sunt Chestiunea Orientală, care privește în mod direct spațiul românesc, politica bismarckiană, unificarea Germaniei și a Italiei, expansiunea influenței rusești pe continent, erodarea temeliei imperiilor multinaționale Habsburgic și Otoman, intenția marilor puteri de a-și constitui imperii coloniale cât mai extinse. Se poate vorbi și de evenimente cu impact în istoria științei politice, cum ar fi, consolidarea partidelor, a liberalismului politic, apariția germenilor doctrinei socialiste. Cu alte cuvinte, nu este greșit dacă afirmăm că, Europa, în perioada propusă spre analiză, este un teritoriu cu fricțiuni politice de anvergură, cu consecințe politice până în secolul XX. Este epoca schițării simpatiilor dintre state sau a consolidării alianțelor vechi prin noi tratate, a maximizării rolului statelor mari în izbucnirea conflictelor armate, a poziției statelor mici în politica de echilibru și de barieră între statele puternice. Din această expunere reies o serie de attribute antagonice în ceea ce privește noțiunea de *stat*: mare-mic, puternic-slab, putere militară-stat barieră, care fac trimiterea la o Europă a scindărilor în imaginarul istoric și politic al contemporanilor. Însă nu este necesar să ne privim de viziunea panoramică și de ansamblu a evenimentelor, pentru că altfel am amplifica importanța unor țări și am simplifica rolul celorlalte. Pentru a reveni la *spiritul european al epocii*, acesta trebuie mai degrabă înțeles ca un joc de puzzle, ale cărui piese, statele europene, mai mici sau mai

mari, mai puternice sau mai puțin puternice, se îmbină perfect pentru a da măsura echilibrului de forțe.

Particularitatea românească din acea perioadă a constat în maniera pe care diplomația română, care includea oameni de seamă, a ales-o spre a rezolva probleme în care va fi implicată pe plan extern. De facto, România se afla sub influența turcă. Nu este de neglijat nici influența din Răsărit, din partea Imperiului Țarist. Dar, ceea ce cu adevărat impresiona pe oamenii politici ai vremii era mirajul occidental. Astfel, România va oscila între partea turcă și cea rusă, cu intenția de a nu inflama spiritele în nicio parte, purtând dezideratul și fascinația modelului Europei de Vest. Chintesența particularității constă în faptul că, actorii politici români nu și-au asumat total niciuna dintre opțiuni, lucru care a dus inevitabil la sporirea ostilităților pe plan extern, a opoziției unor țări în recunoașterea noului statut al României. În plan secund, se mai poate vorbi despre particularități ale poziției geografice, cum ar fi, ieșirea la Marea Neagră, la Dunăre, cât și despre importanții vecini din Est, Vest și Sud, respectiv, Imperiul Țarist, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman.

Noutatea temei constă într-o paletă largă de motivații. În primul rând, perioada aleasă pentru cercetare, respectiv 1877-1888, este deosebit de importantă pentru multitudinea de conjuncturi politice pe plan european. Din punctul de vedere al evenimentelor petrecute, înregistrăm o efervescentă a activității politice. În ceea ce privește România, au loc: Războiul de Independență, lupta de recunoaștere a acesteia la nivel internațional, problematica navigației pe Dunăre sau ridicarea la rangul de Regat și recunoașterea sa de către marile puteri. Succesiunea de evenimente atrage după sine și necesitatea rezolvării acestor diferende. Singura în măsură să aibă competențe în acest domeniu a fost diplomația română. De asemenea, intervalul de ani studiat este relevant pentru numărul actelor diplomatice care coordonează activitatea politicianilor pe plan extern. Este momentul în care Ministerul Afacerilor Străine este reformat în totalitate și se poate observa astfel mai bine traiectoria diplomației române. Anul 1888 este momentul în care se încheie o etapă în politica românească, deoarece pune capăt guvernării liberale. Prin urmare, putem observa și amprenta specificității doctrine pe care o imprimă perioada cuprinsă între 1877 și 1888. În al doilea rând, alegerea temei comportă și motivația de a pătrunde în culisele activității diplomaților români din acea perioadă prin intermediul surselor inedite de arhivă. Cele mai vechi legături diplomatice erau cele cu Turcia. Aici exista o Agenție diplomatică încă din 1859, iar printre Trimișii români pot fi enumerați Ioan Grigore Ghica, Dumitru C. Brătianu, Ion Bălăceanu (Mamina, 2000). Spațiul francez a fost foarte receptiv la deschiderea diplomatică a României. La Paris exista o Agenție diplomatică din iulie 1860, transformată în Legație în 1880 (Mamina, 2000). Diplomații români de seamă la Paris au fost Nicolae Calimachi Catargi, Mihail Kogălniceanu, Ion Bălăceanu, Vasile Alecsandri. Agenția diplomatică de la Viena este acreditată să funcționeze la 1 ianuarie 1869 și își schimbă statutul în Legație abia în 1878

(Mamina, 2000). Ludovic Steege, P.P. Carp, Ion Bălăceanu au fost cei mai importanți Trimiși români la Viena. Cele mai târzii Agenții diplomatice au fost înființate în Germania, la 15 decembrie 1873 prin acreditarea lui N. Kretzulescu (Mamina, 2000), în Italia, la 30 noiembrie 1873 prin reprezentantul Constantin Esarcu și în Rusia, la 4 aprilie 1874 (Mamina, 2000). Putem afirma, că ne aflăm în zorii diplomației profesionale române, iar legile care vor organiza Ministerul Afacerilor Străine, actor politic instituțional, nu vor întârzia să apară. La acestea se adaugă și încercările de abolire a capitulațiilor întocmite de Poartă, prin încheierea de Convenții bilaterale consulare cu statele vecine.

În al treilea rând, contextul european comportă și el una dintre motivațiile alegerii temei de cercetare. A doua jumătate a secolului al XIX-lea pune Europa în fața unei alegeri dificile, cea dintre agricultură și industrie. Pentru că va alege industria, Europa s-a confruntat cu o serie de consecințe pe plan comercial, cum au fost tarifele protecționiste. Mai exact, progresele tehnice amenințau agricultura; prin dezvoltarea mijloacelor de producție și de transport, în Europa se vor importa mari cantități de grâne din America de Sud și din Statele Unite. Prin urmare, statele încep practicarea tarifelor protecționiste cu scopul de a face față și de a dezarma concurența. Cu această ocazie, practica negocierii de tratate comerciale devine o practică diplomatică (Renouvin și Zeller, 1955), și chiar mai mult decât atât, tratatele comerciale dau și măsura autonomiei economice a statului semnatar. Același lucru îl va face și România, prin încheierea Tratatului comercial cu Austro-Ungaria din 1875, când se credea că „e bine ca din vreme și fără nici un zgomot să căutăm a încheia cu fiecare Putere câte un asemenea tratat, astfel încât acest fapt împlinit să paralizeze cu totul orice acțiune ulterioară a Turciei” (Corivan, 1984: 278).

„Mentalitatea colectivă” (Renouvin și Zeller, 1955: 14) este înțeleasă ca parte din spiritul european al epocii. Ea înglobează regimurile liberale ale Europei, dezvoltarea presei independente, a cercurilor de cercetători istorici preocupați de aspectele internaționale ale politicii conducătorilor statelor europene, preocuparea permanentă de a încheia alianțe și convenții comerciale, creșterea demografică, dezvoltarea industrială. Toate acestea determină existența raporturilor de forță economică și militară (Renouvin și Zeller, 1955) între statele Europei. Dominante prin demografia lor erau state precum Rusia (aproximativ 75 milioane de locuitori în 1871) și Germania (41 milioane de locuitori în 1871), sau prin progresele tehnice: Germania devine primul producător de ulei din Europa (Renouvin și Zeller, 1955), Franța deține monopolul industriei textile, cu 9% din producția industrială mondială din acel moment (Renouvin și Zeller, 1955), Regatul Unit era centrul financiar la lumii. Cu alte cuvinte, contextul general în care se încadrează și România este unul mai mult decât special, iar efervescența politică face posibilă cercetarea din mai multe perspective. Contextul este cât se poate de generos, pentru că oferă o multitudine de posibilități ale abordărilor teoretice și conexiuni între evenimente și motivația comportamentală a actorilor politici.

Teza care dă curs argumentației ulterioare reprezintă o abstractizare a celor două concepte care au fost aduse în discuție mai sus: *spiritul european al epocii și particularitatea activității politice românești*. Astfel, întrebarea de cercetare este prezentată într-o formulare încheată: *în ce măsură se poate vorbi, fie despre un determinism al factorilor externi, care condiționează statutul internațional al României, fie despre o intensă activitate diplomatică, suficient de abilă încât să transforme contextul european într-unul favorabil României?* Deoarece întrebarea de cercetare este complexă și deschide două viziuni diferite, la rândul ei teza este următoarea: *Contextul european determină statutul și politica diplomatică a României deoarece performanțele diplomației române nu flexibilizează suficient contextul european în situații favorabile acesteia.*

Prima parte a întrebării de cercetare nu lasă loc de reacție actorilor politici români. Aceștia sunt constrânși de un context care nu permite posibilitatea de a iniția manevre diplomatice, și chiar dacă acestea ar exista, ele ar fi de prisos. Se anulează astfel factorul uman activ și analitic, cât și capacitatea factorului instituțional. Nu putem renunța la această perspectivă, deoarece nu trebuie omisă viziunea de ansamblu asupra Europei de la acel moment. Este vorba despre o Europă dominată politic și militar de către mari puteri. Mai mult decât atât, „între 1838 – 1913, după un calcul efectuat, 95% dintre reuniunile internaționale au avut loc în patrulelateralul marcat de Roma, Londra, Berlin, Stockholm” (Berindei, 1995: 155). A doua parte din întrebarea de cercetare anulează orice influență externă, care dă libertate de acțiune diplomației române în rezolvarea cauzelor pentru care luptă. Astfel, aceasta scoate în evidență prin intermediul metodei cantitative, coerența și aplicabilitatea activității politice a actorului instituțional, și anume, Ministerul Afacerilor Străine. Supoziția anulează orice imbold extern, orice amenințare venită din partea altui stat și atribuie monopolul acțiunii unui singur actor, acela este statul român și vectorii săi de politică externă: Rege, Ministerul Afacerilor Străine, Ministrul de Externe, Agenți și alți diplomați. Prin urmare, cele două perspective ale întrebării de cercetare sunt antagonice și prezintă situații diferite nu atât de context, cât și de posibilitate de acțiune.

Perspectiva teoretică adoptată este una analitică în cea mai mare parte din lucrare. S-a urmărit o analiză a evenimentelor interne și externe, a capacităților lor de influențare a actorilor politici români și europeni. Acțiunile nu se pot detașa de actorii lor politici, și din această cauză simpla prezentare sau trecere în revistă a evenimentelor nu ar ajuta la elucidarea profunzimii temei alese. Pentru aceasta și pentru a nu omite detalii importante, textul lucrării de cercetare este structurat în trei părți principale: introducerea, corpul lucrării și concluziile. Studiul, ca și entitate, mai cuprinde o a patra parte, care este bibliografia. Dacă în introducere se menționează delimitarea ariei tematice a lucrării, se identifică problematica, se enunță teza, se anunță metodele care vor urma să fie utilizate de către cercetător, corpul lucrării tratează subiectul propriu-zis. Corpul lucrării este format din două capitole principale, fiind secționat în

subcapitole. Fiecare subcapitol are menirea de a prezenta critic și analitic elemente succesive care alcătuiesc problematica supusă cercetării. Utilizarea subcapitolelor are rațiunea de a trata cât mai fidel multiplele aspecte care pot fi ridicate și problematizate. Fiecare subcapitol se încheie cu concluzii pertinente la argumentele prezentate. De asemenea, fiecare argument este susținut prin exemple și referințe bibliografice. Ultima parte reprezintă formularea de concluzii la care s-a ajuns în urma argumentației. Concluziile survin în baza a ceea ce s-a demonstrat în corpul lucrării. Pasul al doilea constă în confruntarea acestor concluzii cu ipoteza inițială, pentru a constata dacă aceasta se confirmă sau nu. Bibliografia reprezintă o listă completă a tuturor surselor folosite pentru conținutul lucrării. Datorită faptului că, în vederea redactării textului lucrării s-au folosit surse primare și surse secundare, bibliografia va cuprinde documente de arhivă, documente publicate, enciclopedii și dicționare, articole din Monitorul Oficial și lucrări generale și de specialitate.

Metodele de cercetare sunt cele care ajută la structurarea viziunii teoretice. De altfel, acestea sunt strâns legate și nu pot fi dissociate de teza lucrării. În primul rând, metoda preponderent folosită în prezentul studiu este cea calitativă realizată prin cercetare și analiză de conținut. Metoda calitativă permite analiza evenimentelor și interpretarea acestora în baza cunoștințelor aflate în urma parcurgerii textelor din bibliografie. Cercetarea calitativă îndeamnă la identificarea cât mai clară a problematicii și a traiectoriei perspectivei teoretice care va fi întrebuintată în tratarea subiectului. În al doilea rând, se va folosi și metoda cantitativă, aplicată în vederea constatării frecvenței documentelor diplomatice în funcție de evenimentele politice care se succed. Se va face uz de metoda cantitativă în primul capitol unde este prezentat actorul politic instituțional, Ministerul Afacerilor Străine, din cauza faptului că, pe măsură ce efervescența politică este mai ridicată, cu atât numărul actelor oficiale dintre Ministrul de Externe și Trimișii în străinătate la Agențiile diplomatice este mai crescut. De asemenea, în cazul de față, metoda cantitativă este de ajutor pentru a determina la nivelul comportamental al actorului politic instituțional, Ministerul Afacerilor Străine, capacitatea acestuia de a se reforma prin legi de organizare a activității diplomaților români. Aceste legi dau măsura existenței unei viziuni practice asupra activității diplomatice, care încadrează România în rândul țărilor cu un corp diplomatic competent. Viziunea practică asupra diplomației face ca actorii politici să dezvolte competențe în vederea stabilirii de relații diplomatice foarte bune. Cadrul legal de acțiune este dat întocmai de legislația de reorganizare, de reglementare a întregii activități a Ministerului Afacerilor Străine.

Sursele fac posibilă documentarea în vederea redactării lucrării. Acestea formează un corp separat, organizat în ordine alfabetică în funcție de numele autorului, numit bibliografie, care cuprinde mai multe categorii de lucrări, în funcție de natura lor. Categoriile care organizează corpus-ul surselor sunt următoarele: izvoare inedite, care cuprind documente originale de arhivă în

limba franceză și limba română, izvoare edite, care cuprind documente publicate; periodicele, categorie care reunește un corpus de articole din Monitorul Oficial. A patra categorie cuprinde dicționarele și enciclopediile, iar ultima categorie reunește lucrările generale și speciale. Noutatea surselor constă în studierea documentelor de arhivă, cercetate în original, preponderent în limba franceză. Aceste documente de o valoare inestimabilă, sunt o sursă directă de informații despre activitatea politică și despre cea diplomatică a vremii. Pot fi remarcate, telegrame cifrate, note diplomatice, rapoarte diplomatice, cât și scrisori din corespondența Miniștrilor de Externe cu Trimișii și Însărcinații de Afaceri ai României în străinătate, cât și corespondență personală, neoficială.

Documentele de arhivă, mai exact actele diplomatice, sunt adunate în dosare speciale pe o perioadă de un an de zile. Pentru cercetarea prezentă, a fost nevoie de analiza dosarelor care cuprind anii din 1877 până în 1888. Pentru a veni în întâmpinarea metodei cantitative, se poate realiza o sinteză și un scurt bilanț pentru a înregistra frecvența actelor în funcție de evenimentele politice care aveau loc în politica externă. Astfel, schimbul de documente diplomatice este unul substanțial la momentul izbucnirii conflictului ruso-turc, conflict în urma căruia România se va declara independentă. Frecvența rămâne la fel de însemnată și pentru perioada imediat următoare, deoarece se intensifică politica de recunoaștere pe plan internațional a Independenței. După 1881, numărul actelor diplomatice, dintre ministru și agenții săi sau ministru și agenții străini la București, scade. Chestiunea Dunării dă posibilitatea diplomației române de a se revanșa după eșecul din 1878 înregistrat la Congresul de la Berlin. Începând cu anii 1885, numărul actelor se diminuează considerabil, ajungând în anul 1888 la doar câteva înștiințări din străinătate sosite la minister și la directive de rutină din partea ministrului către cei aflați la posturile din străinătate. Dintre acestea au fost selectate documentele care servesc cel mai bine demersului științific prezent. De cele mai multe ori, actele sunt documente originale în limba franceză, în mod deosebit, dar și română, și au necesitat o traducere cât mai fidelă pentru redarea sensului adecvat. În cazul corespondenței personale a miniștrilor se observă formule informale, neoficiale, spre deosebire de corespondența oficială în care se încadrează rapoartele, telegramele, cicularele, notele diplomatice. Diplomația de culise, așa cum o putem numi pe cea personală, este abundentă în formulări colocviale, care lasă să se întrevadă mai multe sensuri ale problematicilor puse în discuție. Aceasta dezvăluie simpatii personale față de anumite țări sau oameni politici sau la fel de bine antipatii cu privire la anumite acțiuni internaționale în care era implicată și România. La rândul lor, documentele diplomatice, indiferent de tipul lor, diferă ca dimensiuni, de la simple însemnări, la telegrame cifrate, până la câteva zeci de file. De asemenea, la fel de important este raportul care se stabilea între cei care trimiteau corespondența diplomatică și cei care erau destinatarii acesteia. Orice act diplomatic are o destinație unilaterală. De pildă, Ministrul de Externe trimitea spre Agenții diplomatici circulare sau note, care cuprindeau directive de acțiune pentru o anumită problemă. La rândul lor,

agenții trimit către miniștri de externe înștiințări ale activității lor sub forma rapoartelor și telegramelor diplomatice. De fiecare dată avem de-a face cu un canal unidirecțional, pentru că nu există negocieri între ministru și un delegat al său asupra directivelor pe care acesta din urmă trebuie să le îndeplinească.

Izvoarele editate au la rândul lor un rol important în redactarea lucrării. Ele reprezintă acte diplomatice și corespondență diplomatică care au fost editate. Acestea aparțin fie de Ministerul Afacerilor Externe, fie au fost editate de istorici români, cum este și cazul lui Nicolae Iorga în lucrarea *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er 1866-1880*, care reunește un ansamblu de documente unice din timpul domniei lui Carol I. În mare parte, documentele din această carte sunt în limba franceză și tratează despre prima perioadă de domnie a lui Carol I, mai exact până în momentul 1880. O mare pondere o au documentele care conțin informații despre Războiul de Independență și Congresul de la Berlin. De asemenea, de remarcat este și faptul că majoritatea documentelor provin de la Trimișii români din Agențiile de la Sankt Petersburg, Viena și Berlin. Prin urmare, politica externă a României trebuia să se axeze în acea perioadă pe îmbunătățirea și consolidarea relațiilor diplomatice cu țări precum Rusia, Germania, Austria. O altă sursă de izvoare editate este și lucrarea *Documente diplomatice*, redactată sub îndrumarea lui Dinu C. Giurescu și Ctin. Turcu. Ea cuprinde documente diplomatice care au aparținut lui Mihail Kogălniceanu. Lectura acestor acte are menirea de a oferi o perspectivă a omului implicat în acțiunea diplomatică și politică. Documentele se găsesc în limba română și dezbat perioada în care Mihail Kogălniceanu a fost Ministru de Externe: din 3 aprilie 1877 până în 25 noiembrie 1878, sau documente din perioada în care acesta s-a aflat la Paris ca Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar.

Periodicele au fost studiate pentru a beneficia de o viziune de ansamblu. În numerele din Monitorul Oficial s-au studiat legile de organizare ale Ministerului Afacerilor Străine și ceea ce relatează cotidienele străine despre situația României. Legile de organizare se găsesc la secțiunea „Ministerul Afacerilor Străine”, sau în funcție de importanța legii, aceasta se află pe prima pagină a Monitorului. Relatările despre România în ziarele străine sunt la coloana „Depeși telegrafice”, și tind să dezvolte știrile într-o manieră subiectivă atunci când politica externă românească este pusă într-o lumină nefavorabilă. Cele mai multe știri provin din capitalele apropiate Bucureștiului, cum ar fi Viena, Budapesta. Nu sunt de neglijat nici știrile din Roma, Paris, Berlin.

Dicționarele și enciclopediile prezente în elaborarea lucrării au menirea de a reda acuratețea cadrului cronologic în care au avut loc o seamă de evenimente. Notarea exactă a datei, a locului unui eveniment, apropie lucrarea de rigoarea științifică. De asemenea, s-a întrebuițat și un dicționar al termenilor diplomați, util în măsura în care formulările sale reușesc să elucideze esența unui fenomen diplomatic. Este vorba despre *A dictionary of diplomacy* de Alan James, lucrare care reunește o multitudine de termeni diplomați.

Lucrările generale și speciale au fost întrebuințate pentru a avea și de data aceasta o viziune amplă. Există riscul ca, într-un demers științific, autori diverși, care sunt citați, să reflecte grade diferite de obiectivitate, fapt ce ar afecta conținutul prin deformarea sensurilor unui eveniment. De aceea, pentru a îndepărta studiul de o astfel de posibilitate, au fost citați și autori străini, pentru a avea o imagine din mai multe unghiuri asupra fenomenelor care s-au consumat în perioada cercetată. Printre aceștia amintim pe Keith Hitchins, cu *România 1866-1947*, Pierre Renouvin în *Le XIXe siècle: de 1871 à 1914: l'apogée de l'Europe*, dar și istorici români cunoscuți, Dan Berindei cu *Diplomația românească modernă* sau pe Nicolae Iorga în *Războiul pentru Independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*.

Istoriografia problematicii diplomației europene de sfârșit de secol XIX cuprinde autori cunoscuți care au tratat consistent subiectul acesta în domeniul istoriei politice. Când privește diplomația română ea a fost tratată în lucrări vaste, însă nu în mod separat, ci inclusă în contextul european al secolului, de regulă, în ceea ce specialiștii numesc Chestiunea Orientală. Printre autori amintim: Dinu Arion, *Curs de istorie diplomatică (1713-1914)*, Vasile Gliga, *Diplomația română în slujba Independenței*, Nicolae Iorga, *Războiul pentru Independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, Radu Meitani în lucrarea cu titlul *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856-1930*, Ion Calafeteanu în dicționarul *Politica externă a României. Dicționar cronologic*. Autorii români au tratat subiectul diplomației române în contextul câștigării Independenței de stat, a obținerii statutului de Regat și a recunoașterii noii poziții internaționale a României. Demersul științific al lucrării este unul original, deoarece încearcă să confrunte evenimentele de politică externă cu capacitatea actorilor politici români - vectori ai reprezentării în exteriorul țării, Rege, Ministerul Afacerilor Străine, diplomați - de a transforma sau de a se adapta la contextul european al vremii și măsoară în același timp forța cu care determinismul european acționează asupra deciziilor actorilor politici români.

I - Ministerul Afacerilor Străine – actor instituțional al diplomației române - structură, legi și regulamente de organizare

Frecvența regulamentelor și responsabilizarea politică

Ministerul Afacerilor Externe a fost instituția care a oferit cadrul oficial legăturilor politice externe pe care le-a dezvoltat statul român în decursul anilor. Diplomația românească s-a intensificat cu precădere în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind ajutată și de diversificarea structurilor componente ale Ministerului Afacerilor Străine. În această direcție, s-a urmărit elaborarea de legi și regulamente, menite să consolideze delegațiile române din capitalele Europei, să sporească atribuțiile Agențiilor diplomatice, să eficientizeze activitatea corpului diplomatic. De remarcat, este faptul că putem pune dezvoltarea structurii

Ministerului Afacerilor Străine și pe seama necesității afirmării pe plan internațional a României. Contextul european tensionat, coroborat cu dorința obținerii statutului de Independență, au determinat actorii politici decizionali români să prevadă importanța pe care urma să o aibă Ministerul de Externe. Astfel, observația care decurge și pe care se va baza expunerea este următoarea: cu cât evenimentele politice externe se succed și cresc în frecvență, cu atât legile și regulamentele pentru o mai bună funcționare și organizare a Ministerului Afacerilor Străine sunt elaborate cu o responsabilitate crescută a oamenilor politici români.

Pentru o mai bună înțelegere, este necesară prezentarea Ministerului începând cu primele Agenții diplomatice române din străinătate. Astfel, Agenția de la Constantinopol este cunoscută drept cea mai veche și cea mai importantă, acest lucru și datorită raporturilor îndelungate cu Imperiul Otoman. Acest organism diplomatic, predecesor al Legațiilor diplomatice de mai târziu, s-a constituit în timpul lui A. I. Cuza, în martie 1859 (Gliga, 1977), cu reprezentanți de seamă: C. Negri, Ion Bălăceanu, Ion Ghica. În anii următori, se înființează o Agenție diplomatică și la Paris, în 26 iulie 1860 (Mamina, 2000) și un Oficiu diplomatic la Belgrad, în 12 martie 1863 (Mamina, 2000). Viziunea unitară asupra politicii se realizează prin unirea la 27 iulie 1862 (Mamina, 2000) a Ministerelor de Externe din Țara Românească și Moldova, în care se organizează secțiile de „Afaceri consulare, Politică, Contencios, Trebile Străine” (Mamina, 2000: 136). Viena va fi al patrulea centru diplomatic, care îl va avea ca Trimis pe Ludovic Steege în 24 decembrie 1868 (Gliga, 1977). Faptul că Prusia nu a acceptat ușor unirea Țărilor Române, a determinat reticență față de orice formă de reprezentare diplomatică românească la Berlin. Abia în 6 mai 1872 (Gliga, 1977) se va deschide și aici o Agenție diplomatică.

O eventuală proclamare a Independenței într-un context continental favorabil României, avea nevoie și de o activitate de recunoaștere externă. Prin urmare, cu cât complexitatea relațiilor dintre țările europene se amplifică, cu atât crește și necesitatea elaborării unui proiect de lege care să instituie o bună funcționare și administrare a Ministerului Afacerilor Străine. O astfel de lege datează din 21 martie 1873 (Mamina, 2000) și temeiul în virtutea căruia ea a fost promulgată specifică: „rapoartele instituționale, care din zi în zi iau așa de repede dezvoltare, impun într-un mod imperios oricărei țări ce voiește de a se bucura de independență națională, a se conforma celorlalte țări independente, în concertul cărora voiesc a trăi [...]” (Mamina, 2000: 136). Conform acestei legi, structura Ministerului este împărțită în: administrația centrală, serviciul exterior și reprezentanțele României în străinătate (Mamina, 2000). La rândul său, Ministrul este secondat de către un Secretar general, care are în sarcina sa principală expedierea corespondenței ministrului, înlocuirea acestuia în caz de absență, primirea corespondenței, supravegherea bunei organizări a lucrărilor funcționarilor (Mamina, 2000).

Această lege are o importanță majoră pentru existența Ministerului, nu atât pentru că este prima de acest fel după instaurarea monarhiei constituționale, cât denotă specializarea funcționarilor în cadrul acestei instituții. Pentru o mai bună exemplificare, Administrația centrală a Ministerului cuprindea Diviziunea Politică (redactarea corespondenței particulare a ministrului, citirea presei străine), Diviziunea Consulatelor, Agențiilor române și Contenciosului (redactează corespondența privitoare la jurisdicția consulară, rapoarte către Domn), care are în subordine „Biroul navigațiunii și de statistică”, „Biroul de personal, material și de pașapoarte” și „Serviciul Interpretului” (Mamina, 2000: 136-137). Mai adăugăm Administrației Centrale, Serviciul Contabilității, Biroul arhivei și registraturii și Serviciul Porturilor cu cele 9 căpităni (Brăila, Galați, Ismail, Turnu Severin, Giurgiu, Oltenița, Bechet, Calafat, Știrbei) (Mamina, 2000).

Reprezentarea României în străinătate comportă un număr de Trimiși diplomatici, Consuli, Agenți de comerț și delegați. Dintre aceștia, Trimișii diplomatici au un rol mai important, ei „întrețin relații politice cu guvernul pe lângă care sunt acreditați” (Mamina, 2000: 136-137), iar alături de Consuli, sunt ofițeri ai stării civile, pentru că „exercită funcțiile de judecători în materie civilă și comercială”, „apără și asistă pe români în afaceri de interes privat” (Mamina, 2000: 136-137). În urma adoptării legii din 21 martie 1873, Ministerul Afacerilor Străine va fi cu mult consolidat față de situația premergătoare. În noua sa formă, Ministerul trebuia să facă față principalelor probleme ale diplomației autohtone: îmbunătățirea și chiar abolirea jurisdicției consulare (Gliga, 1977), dreptul de reprezentare diplomatică, dreptul de a încheia tratate și de a bate monedă. De asemenea, un Minister mai bine organizat pregătește negocierile și pe plan comercial: la 10 iunie 1875 (Gliga, 1977) se încheie Convenția comercială cu Austro-Ungaria (semnată de Gh. Costaforu și Cancelarul Andrassy), la 15 martie 1876 (Gliga, 1977) se încheie Convenția de comerț și navigație româno-rusă.

Relevant pentru acțiunea diplomației românești este „Memoriul privind problemele a căror soluționare interesează în cel mai înalt grad România și raporturile sale cu Sublima Poartă” (Gliga, 1977: 66-67), act pe care în 1876, M. Kogălniceanu, Ministrul Afacerilor Străine, îl va trimite atât Puterilor Garante cât și Constantinopolului. Pe fondul discuțiilor despre Independență, actul din vara anului 1876 dat de Ministerul de Externe nu va fi privit favorabil nici de Anglia, care considera independența externă a României drept crearea unei situații de instabilitate regională în Balcani, după raționamentul principiului dominoului. Franța și Germania adoptă o atitudine ambiguă, Italia, Serbia, Grecia arată un posibil sprijin pentru România, iar Imperiul Țarist se pronunță de acord cu intensificarea schimburilor diplomatice și cu eventuala Independență.

Structura Ministerului Afacerilor Străine a cunoscut modificări succesive după 1877. Prin urmare, imediat după iulie 1878, României i se cere să precizeze titlul și rangul Trimișilor diplomatici în străinătate, cu scopul de a-și armoniza

legislația din domeniu cu celelalte țări europene. Decretul din 7 septembrie 1878 (Mamina, 2000) modifică legea de organizare a Ministerului, și împarte în trei categorii pe diplomații români: în primul rând, este vorba despre Trimiși Extraordinari și Miniștri Plenipotențari, în al doilea rând, Miniștri Rezidenți și ultima categorie îi include pe Însărcinații cu afaceri (Calafeteanu și Popișteanu, 1986).

Cea mai importantă lege după 1877 cu privire la activitatea diplomatică este cea din 14 februarie 1879 (Mamina, 2000), dată la care misiunile diplomatice sunt ridicate la titlul de Legații. Astfel, se instituie primele nouă Legații ale României: Atena, Belgrad, Berlin, Istanbul, Londra, Paris, Roma, Petersburg, Viena (Calafeteanu și Popișteanu, 1986), cea din urmă fiind prima Legație a României, încă de la 11/23 septembrie 1878, avându-l pe Ion Bălăceanu drept Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar acreditat de Împăratul Franz Josef (în română Francisc Iosif). Următoarea Agenție ridicată la titlul de Legație este cea din Belgrad la 14/26 aprilie 1879 (Calafeteanu și Popișteanu, 1986), iar titularul acesteia a fost Lascăr Catargiu acreditat cu rangul de Ministru Rezident până în 1882. Sub titlul de „Lege Suplimentară, relativă la legațiunile și consulatele române în străinătate, precum și la administrația centrală a Ministerului Afacerilor Străine” (*Monitorul Oficial al României*, 1879, nr. 35 din 14 (26) februarie: 865), se prevede la Articolul I că „Acești represitanți vor putea fi însărcinați de guvern să-l represinte și pe lângă alte curți [...]” (*Monitorul Oficial al României*, 1879, nr. 35 din 14 (26) februarie: 866). Legea cuprinde patru titluri și trei anexe; ultimul stabilea statutul porturilor Brăila, Galați, Severin și Giurgiu (*Monitorul Oficial al României*, 1879, nr. 35 din 14 (26) februarie) și va fi votată de Senat și Camera Deputaților cu majoritate de voturi: 33 și respectiv 66 de voturi pentru, cu doar 12 și respectiv 5 voturi împotriva. Observația care poate fi făcută în acest caz surprinde cum, la scurt timp după momentul 1877, Ministerul Afacerilor Străine începe prin intermediul agenților săi activitatea de recunoaștere internațională a noului statut, însă nu o va putea face fără stabilirea rangurilor reprezentanților români în străinătate. Cu alte cuvinte, confruntarea cu mediul extern necesita în prealabil formularea unui prestigiu stipulat prin lege pentru Trimișii români.

Perioada ce va urma va aduce modificări în ceea ce privește organizarea internă a structurilor Ministerului. Sunt relevante regulamentele din 25 iunie 1880 și 8 iulie din același an (Mamina, 2000). Primul „Regulament pentru legațiunile române din străinătate” va fi publicat în *Monitorul Oficial* la 27 iunie (9 iulie) 1880. Modificarea adusă prevede că: „Personalul legațiunilor din străinătate, însărcinat cu serviciul diplomatic, se compune: a). Din trimiși extraordinari și miniștri plenipotențari; b). Din miniștri rezidenți; c). Din secretari de legațiune” (*Monitorul Oficial al României*, 1880, nr. 142 din 27 iunie (9 iulie): 3977). Articolul 16 specifică atribuțiile Trimișilor români: „Capii legațiunilor au misiunea de a întreține relațiuni politice permanente cu Suveranul și guvernul Statului pe lângă cari sunt acreditați. Ei vor lucra ca [...] să apere toate interesele

politice și comerciale ale Statului, și să protejeze pe acelea ale particularilor români” (*Monitorul Oficial al României*, 1880, nr. 142 din 27 iunie (9 iulie): 3978).

Al doilea Regulament, din 8 iulie 1880, va aduce schimbări în structura Administrației Centrale a Ministerului Afacerilor Străine. Titlul I prevede: „Împărțirea serviciilor și ierarhia”, care cuprinde „cabinetul ministrului, secretariatul general, divisiunea politică, divisiunea consulară și contenciosul, divisiunea compatibilității” (*Monitorul Oficial al României*, 1880, nr. 154 din 11 (23) iulie: 4333). Articolul II enumeră cele două componente ale Diviziei consulare: Serviciul de navigație și de statistică și Serviciul arhivei și registraturii. În cea mai mare parte, atribuțiile rămân aceleași, se modifică în schimb ierarhia: „secretarul general este asimilat cu Trimisul Extraordinar și Ministru Plenipotențiar; directorul Diviziunii politice este asimilat cu secretarul de legație, clasa I, iar ceilalți directori de divizii cu consulii generali” (Mamina, 2000: 138). Nu se poate trece cu vederea peste Articolul 26 care prescrie caracterul confidențial al serviciilor prestate de funcționarii Ministerului: „Toți impiegații ministerului Afacerilor Străine au, ca cea mai principală datorie, aceea a discrețiunii” (*Monitorul Oficial al României*, 1880, nr. 154 din 11 (23) iulie: 4335). Începând cu 1 (13) mai 1882 (*Monitorul Oficial al României*, 1882, nr. 26 din 1 (13 mai)), se modifică legea organică a Ministerului, mai exact articolele 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15 și 17 ale legii din 21 martie 1873, pentru ca serviciile speciale diplomatice să fie doar Divizia politică, cea consulară, a contabilității și Biroul arhivei și registraturii, celei de-a doua atașându-i-se Biroul de navigație. Legea nu a întâmpinat obiecții, ea fiind votată în Senat cu unanimitate și în Camera Deputaților cu 70 de voturi pentru și doar 1 vot împotriva (*Monitorul Oficial al României*, 1882, nr. 26 din 1 (13 mai)).

Instabilitatea Portofoliului la Externe

Perioada studiată cuprinde o decadă, în care s-au succedat mai multe guverne de orientare liberală. La conducerea Ministerului Afacerilor Străine s-au aflat mai mulți miniștri care au luat hotărâri importante în privința politicii externe. Astfel, în primul cabinet liberal, format la 24 iulie 1876 sub conducerea lui Ion C. Brătianu (Mamina, 2000), Ministru al Afacerilor Străine a fost numit Nicolae Ionescu. La scurt timp, acesta își va da demisia la 25 martie 1877 (Mamina, 2000), urmând ca Ion Câmpineanu să preia funcția de Ministru ad-interim la Externe. Interimatului lui Câmpineanu îi va pune punct numirea lui M. Kogălniceanu la data de 3 aprilie 1877 (Mamina, 2000) în fruntea ministerului. În al doilea guvern liberal, condus tot de Ion C. Brătianu, și format la 25 noiembrie 1878 (Mamina, 2000), funcția de ministru al Afacerilor Străine va fi preluată de Ion Câmpineanu. Iulie 1879 este momentul la care se încheagă un la treilea guvern condus tot de același Ion C. Brătianu, dar de data aceasta, portofoliul Externelor este deținut de Vasile Boerescu. Dumitru C. Brătianu, viitor prim-ministru la 10 aprilie 1881 (Mamina, 2000), este cel care întrerupe

hegemonia lui Ion C. Brătianu. Până în iunie 1881 lucrările Ministerului de Externe vor fi gestionate de către primul-ministru însuși. Cel mai lung guvern liberal, din 1881 până în 20 martie 1888 (Mamina, 2000) va însemna revenirea în prim-planul vieții politice a lui Ion C. Brătianu. În această perioadă, se constată o instabilitate a portofoliului Externelor, pentru că în 1882 intervine demisia lui Eugeniu Stătescu, înlocuit cu Dimitie A. Sturdza. În 1885 intervine o altă schimbare în schema de guvernare, pentru că Ion Cămpineanu trece de la Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului la Ministerul Afacerilor Străine, iar după un scurt interimat al lui Ion C. Brătianu, portofoliul este preluat de Mihail Pherekyde la 16 decembrie 1885 (Mamina, 2000).

Observațiile care se pot face pentru perioada studiată, 1877-1888, sunt următoarele: durata medie a unui portofoliu la Externe era de aproximativ un an de zile. În această privință, practica de guvernare dă dovadă de instabilitate în unul dintre cele mai importante domenii ale politicului unei țări. În al doilea rând, se evidențiază o intensă activitate a legislatorilor în privința redactării unui cadru legal care să permită desfășurarea de relații diplomatice favorabile României. Frecvența legilor și a regulamentelor care ordonau activitatea Ministerului crește în primii ani după obținerea Independenței. Evenimentele internaționale se pot corela cu relevanța reformelor Ministerului, pentru că între ele se realizează o legătură de interdependență. Următoarea lege pentru reorganizarea Ministerului Afacerilor Străine se va vota abia în 13 februarie 1894 (Mamina, 2000).

II – Diplomația română și determinismul contextului european -

Demersurile de câștigare a Independenței

Independența unui stat presupune autonomia atât în plan intern cât și în plan extern, întreruperea oricăror legături tutelare manifestate de un al doilea stat sub jurisdicția căruia s-a aflat respectivul teritoriu. Independența și suveranitatea au fost principalele obiective ale politicii externe în perioada propusă spre analiză, în speță 1877-1888. În cronologia istorică, Independența se înscrie ca prim eveniment de anvergură din seria celor care s-au desfășurat în a doua jumătate de secol XIX. De asemenea, proclamarea suveranității naționale, cât și recunoașterea acesteia, la care se vor adăuga evenimente ce vor fi analizate în cele ce urmează, au menirea de a resuscita diplomația română și de a activa prudența diplomatică.

Nu putem analiza acțiunile diplomatice ale României sau pe cele ale statelor străine care aduc atingere directă României, dacă nu amintim despre existența unui joc al marilor puteri făcut cu sprijinul diplomației de culise. Cu alte cuvinte, o bună poziție geografică a unui stat cu potențial redus de teritoriu și populație, dar cu puncte de control, cum ar fi: ieșirea la mare, navigație pe un

fluviu important, în speță Dunărea, resursele naturale, îl fac ușor de tranzacționat pentru statele mari. De cele mai multe ori, așa cum se urmărește în argumentația prezentă, echilibrul actorilor statali cu influență, se regla în detrimentul statelor mici: „[...] destinul acestor țări era inevitabil acela de a trece sub controlul unor state puternice [...], pretextându-se că ar apăra pacea, securitatea, tradițiile popoarelor din aceste zone geografice” (Duculescu, 1992: 27). Un exemplu este asigurarea dată de Napoleon III către Francisc Iosif, prin care acesta promite Țările Române în schimbul sprijinului dat Franței (Arion, 1930), desigur, cu mențiunea că, odată pierdute în favoarea rușilor, întreg spațiul Europei Centrale ar fi fost în pericol.

La toate acesta se adaugă conflictul dintre Franța și Germania, cel din urmă proaspăt stat național, sub influența Cancelarului Bismarck. Acesta încearcă dejucarea „aranjamentelor franceze” (Meitani, 1943: 44) și orientarea Rusiei „într-o politică balcanică sau extracontinentală, asiatică spre pildă, pentru a fi liber și singur în Europa” (Meitani, 1943: 43). Austro-Ungaria și Rusia aveau interese antagonice în Balcani, prima dorea o expansiune pe ruta Salonic, în scopuri comerciale, iar cea de-a doua spre Constantinopol și controlul Strâmtoarelor. Prin urmare, pentru a avea o viziune cât mai obiectivă asupra situației europene în care era circumscrisă și România, maximizarea eforturilor diplomaților români a fost un lucru necesar, însă nu ar fi putut să schimbe contextul nefavorabil. O notă diplomatică trimisă de Ministerul Afacerilor Străine în noiembrie 1876 către reprezentanții români din străinătate, arată că starea Țărilor Române nu a reușit să atragă atenția Europei: „Vedem cum războiul se pregătește, cum bate la ușă și că Europa nu este interesată de ceea ce vom deveni” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1876, dosar nr. 8, orig. fr.). În schimb, ceea ce a atras totuși atenția Europei a fost utilitatea unei zone tampon: „[...] românii au devenit un element util și putem spune chiar necesar pentru Europa în Orient” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1876, dosar nr. 11, orig. fr., fila 3) și chiar un instrument al politicii rusești în Balcani: „Ne-am propus ca scop, înainte de toate, ameliorarea existenței creștinilor din Orient pe calea negocierilor pașnice și printr-un concert cu marile puteri europene, aliații și prietenii noștri” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1877, dosar nr. 28, orig. fr., fila 1) anunța jurnalul de Sankt Petersburg la 12 (24) aprilie 1877.

Politica de neutralitate și Convenția cu Rusia

Încă de la începutul conflictului din Balcani, guvernul român va adopta politica de neutralitate în raport cu statele implicate în război. Cu toate acestea, conform opiniilor istoricilor, „diplomația română începătoare a fost lipsită de darul indispensabil, al prevederilor” (Iorga, 1998: 48)¹⁵. Neutralitatea se va

¹⁵ Lucrarea apare în anul 1998, într-o ediție îngrijită de Elisabeta Simion, cuvânt înainte de Vladimir Diculescu.

impune și pe Dunăre, navigația fiind intens restricționată, cu scopul de a întări poziția politică neutră. Kogălniceanu va cere neutralizarea fluviului de la Negotin și până la Vârciorova (Bossy, 1928), inițial fiind în asentiment cu Ministrul de Externe al Turciei, Savfet-Pașa.

Încheierea Convenției militare cu Rusia se va face în urma întrevederii din Livadia dintre Ion C. Brătianu și Gortchakoff, când se vor pune bazele viitoarei convenții de traversare a trupelor rusești pe teritoriul român. Au existat și de această dată asigurări din partea Rusiei că neutralitatea României nu va fi încălcată în ciuda faptului că urma să se încheie cunoscuta Convenție de la 4 aprilie 1877. Un raport diplomatic asigură pe Principele Carol, că Imperiul de la Răsărit nu își dorea decât o simplă tranzitare a teritoriului: „Majestatea Sa m-a însărcinat să vă aduc la cunoștință că Rusia nu dorește cooperarea cu România și că nici nu o va angaja (în război)” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1877, dosar nr. 32, orig. fr., fila 1). Prim-ministrul României, Ion C. Brătianu, își dorea mai mult decât o simplă convenție cu rușii, cât un act de recunoaștere a Independenței, fapt împlinit în noiembrie 1876 (Hitchins, 1996), când se va încheia cu Rusia un proiect politic pe lângă cel militar, care garantează integritatea teritorială. Ziua în care se încheia Convenția cu Rusia, 4 (16 aprilie) 1877, aducea în plenul Camerelor și expunerea de motive făcută de M. Kogălniceanu: „[...] aceste convențiuni n-au alt caracter politic decât de a face a ni se respecta și în timpul războiului individualitatea noastră politică [...], adică statu-quo al hotarelor, drepturilor și instituțiilor noastre”, „nu ni se impune chiar prefacerea sau ruperea a nici uneia din legăturile noastre internaționale, și încă mai puțin ni se reclamă cooperarea armatei noastre” (Kogălniceanu, 1972: 141)¹⁶. Mediul extern a dorit clarificarea poziției României în privința acestei Convenții politico-militare, fapt pentru care, Ministrul de Externe, Kogălniceanu convoacă întâlniri cu reprezentanții străini de la București, pentru a spori intervenția pro România pe plan internațional. Așa cum aflăm dintr-o circulară a lui Kogălniceanu către Ion Bălăceanu, Trimisul român la Viena, „[...] armata rusă nu face decât să treacă prin țara noastră și noi nu putem împiedica această trecere, implicit admisă de Europa” (Kogălniceanu, 1972: 155).

De aici putem observa jocul dublu pe care marile puteri îl fac în raport cu România. Gradul ridicat de entuziasm al diplomației române îl determină pe Kogălniceanu să lanseze afirmații care mai târziu se vor dovedi complet nerealiste: „Nu vă ascund că guvenul Alteții-Sale Principelui și națiunea română socotesc că puterile au față de noi cel puțin obligații morale” (Kogălniceanu, 1972: 156-157). Pe cealaltă parte, în timp ce diplomația încerca asigurarea mediului extern de perenitatea neutralității, armatele ruse, se folosesc de infrastructura română, pusă la dispoziție prin articolul stipulat în Convenție: „guvernul român acordă armatei ruse uzul căilor ferate, comunicațiilor fluviale,

¹⁶ Lucrarea apare în anul 1972 sub îndrumarea editorilor științifici Dinu C. Giurescu și Constantin I. Turcu.

drumurilor, poștelor și telegrafelor României” (Kogălniceanu, 1972: 145) și încep construirea unei linii de cale ferată, fapt ce încălca neutralitatea teritorială română.

Ruperea relațiilor diplomatice cu Turcia

Tradiționalele relații româno-turce vor fi serios periclitate încă de la Conferința de la Constantinopol care se desfășoară de la 12 decembrie 1876 până la 20 ianuarie 1877. Imperiul Otoman refuză orice plan de reformare a legăturilor juridice cu teritoriile asupra cărora își exercita suzeranitatea. Nici măcar presiunea puterilor externe nu a reușit să aducă o schimbare în mentalitatea autorităților turce. La aceasta se adaugă un simulacru de reformă în textul constituțional de la 23 decembrie 1876 (Hitchins, 1996), text în care Țările Române apar ca părți integrate Imperiului. Turcia se declara un stat unitar, în componența căruia se regăseau trei „provincii privilegiate”, România, Serbia, Egiptul: „[...] concepția medievală a suzeranității, dispărea. Se vorbea numai de <provincii privilegiate> și <șefii provinciilor privilegiate>” (Iorga, 1998: 72-73).

Inflexibilitatea atitudinii turcești determină orientarea diplomației române spre Rusia, singura putere care dădea în acel moment semne de bună cooperare și care se angajase să nu aducă abuzuri și încălcări ale tratatelor internaționale în care România era parte. Convenția încheiată cu Imperiul Țarist va aduce nemulțumiri politicii otomane. Astfel, circulara lui Savfet-Pașa, Ministrul de Externe otoman, datată în 9 aprilie 1877, aduce la cunoștința diplomației autohtone poziția Imperiului față de prezentul act: „Protocolul a produs o impresie penibilă. Se arată foarte puțin respect față de independența și suzeranitatea Porții. [...] Imperiul formează un singur corp politic” (Iorga, 1938: 249-250). Sfârșitul lunii aprilie marchează întreruperea relațiilor diplomatice cu Turcia, fapt adus la cunoștința Agențiilor diplomatice români din străinătate, mai exact, Viena, Berlin, Paris, Sankt Petersburg, Roma de către Ministrul de Externe: „Considerând că Turcia, prin declarațiile și actele sale de agresiune împotriva României, a rupt ea însăși vechile legături care ne uneau și se află în stare de război cu statul român. Adunarea Națională recunoaște că starea de război este impusă României de guvernul otoman însuși” (Kogălniceanu, 1972: 164-165). Prin urmare, orientarea României se va face de aici înainte spre Rusia.

Proclamarea Independenței și declararea războiului împotriva Turciei

La scurt timp după încheierea Convenției cu România, Rusia va începe ostilitățile împotriva turcilor, declarând război la 24 aprilie 1877 (Hitchins, 1996). Din acest moment, armatele rusești vor desfășura trupe pe teritoriul românesc. Putem spune că, ceea ce s-a dorit a fi o cooperare militară și politică între România și Rusia, a fost sortită eșecului încă de la început. La data de 24 aprilie,

Convenția nu fusese ratificată, și în ciuda acestui fapt, rușii inițiază tranzitarea teritoriului român. Acest lucru însemna încălcarea tratatelor internaționale precedente în care România era parte și încălcarea prezentei Convenții și a suveranității naționale. Drept consecință, evenimentele au avut tendința de a se precipita. Astfel, la 9 mai 1877, Independența este proclamată în Camera Deputaților și la 10 mai în Senat. Peste numai două zile, la 12 mai 1877, românii declară război Imperiului Otoman.

Actul de proclamare a Independenței a intervenit cu acest cumul de evenimente, care a determinat reacții neașteptate ale marilor puteri. Mai mult decât atât, recunoașterea Independenței României nu ar fi răspuns intereselor marilor state, prin urmare, diplomația română nu avea nimic de pierdut, ci doar de câștigat pe termen lung. Desigur, obiectivul de recunoaștere a fost unul care a necesitat mult tact politic pentru viitorii ani, cu atât mai mult cu cât, cu puține zile înainte de proclamarea oficială în Parlament, Austro-Ungaria dezvăluie intențiile cu privire la o eventuală Independență: „[...] nu poate decât crea o stare de fapt, starea de drept ar avea s-o creeze Puterile singure, păzitoare ale tratatelor alcătuite de dânsle” (Iorga, 1998: 86).

Acțiunea militară alături de Rusia

După proclamarea Independenței, obiectivul principal al diplomației române a fost obținerea statutului de co-beligerant (alături de Rusia) în ciuda reticenței manifestate de Țarul Alexandru. Mediul extern avea suspiciuni cu privire la implicarea României în război, fapt confirmat de un raport adresat de Agentul diplomatic al Austro-Ungariei la București, Zwiedinek, către Andrassy, în care specifică: „Un senator foarte prieten cu domnul Kogălniceanu mi-a vorbit ieri, probabil nu fără intenție, despre intrarea României în război ca despre un fapt împlinit adăugând că Kogălniceanu s-a opus energic dar în zadar dorințelor de acțiune ale Prințului” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* 1725, 1877, dosar nr. 40, orig. rom., fila 2).

Cu toate eforturile diplomatice venite din partea Ministerului Afacerilor Străine, Puterile Garante nu se implică în stabilizarea situației României. Jafurile soldaților turci dincolo de Dunăre, stagnarea comerțului și costurile războiului sunt câteva dintre motivele care dovedesc precaritatea situației economice a țării. În acest context, Kogălniceanu va trimite o circulară diplomatică (Kogălniceanu, 1972), care conține un raport cu privire la pierderile suferite în rândul armatei române, către Agenții din străinătate, emisă la 3 (15) septembrie 1877, prin care se cere acestora să intervină în favoarea României la guvernele pe lângă care sunt acreditați.

Armistițiul se va încheia la 31 ianuarie 1878, la Adrianopol (Hitchins, 1996), moment în care se vor face publice cererile Rusiei: cedarea Deltei Dunării și a Dobrogei către România, preluarea sudului Basarabiei de către Rusia, condiția ca România să nu ia parte la masa negocierilor în vederea semnării

viitoarelor tratate de pace, pe motiv că nu este o țară recunoscută ca independentă, ocuparea Bulgariei pe o perioadă de 2 ani și staționarea armatei ruse pe teritoriul bulgar cu tranzitarea României.

Astfel, sub pretextul unirii slavilor de nord cu cei de sud, încurajați de mișcarea panslavistă, Rusia va înainta în Balcanii de Est cu scopul ascuns de a stăpâni Strâmtoarele Bosfor și Dardanele, iar tranzitarea României de către trupele rusești nu va fi altceva decât transformarea țării noastre într-un instrument pentru împlinirea acestui scop.

Acțiunea diplomatică de recunoaștere a Independenței

Diplomația română a încercat să obțină recunoașterea noului statut internațional prin numeroase întâlniri la nivel înalt cu reprezentanții străini din București și cu prim-miniștrii străini din țările europene. Dat fiind contextul european din 1878 – tocmai se încheiase războiul ruso-turc, la care luase și România parte, urmau tratativele de pace -, demnitarii români își doreau fructificarea co-beligeranței și participarea la masa negocierilor. Cu alte cuvinte, diplomații vor începe o politică de acceptare la viitoarele tratate de pace: San Stefano, și mai târziu, Berlin.

Mediul extern diplomatic manifesta ambiguitate față de România și de acceptarea acesteia la negocierile de la San Stefano. Cauza acestei ambiguități își are sorginea în lipsa unei unanimități a marilor puteri în ceea ce privește recunoașterea actului de la 10 mai 1877. Puși în fața faptului împlinit (*fait accompli* — decizie sau acțiune, se subînțelege politică, luată de regulă în contextul opoziției anticipate (James, 2001: 90)), actorii politici europeni vor manifesta fie indiferență față de problema românească, fie din interese ascunse nu doreau imediata recunoaștere. Prin urmare, în preajma tratatelor de pace România va fi cel mult „auzită” și nu „ascultată”.

A doua direcție adoptată de diplomația română în scopul recunoașterii Independenței a fost modificarea statutului Agențiilor diplomatice din străinătate, dar și a celor acreditate pe lângă guvernul de la București în Legații, iar funcțiile diplomatice sub titlul de Miniștrii Plenipotențieri și Trimiși Extraordinari. Printr-o notă circulară a Ministrului de Afaceri Străine, trimisă către Agenții diplomați ai României la Paris, Roma, Viena, Berlin, Sankt Petersburg, Belgrad, datată 1 (13) iulie 1878, București, se stipulează că „Guvernul român crede că ar fi oportun să transforme din prezent Agențiile Diplomatice și Consulatele Generale din București în Legații, de unde ocupanții posturilor vor lua titlul de Trimiși Extraordinari și Miniștrii Plenipotențieri” (Lungu și Bucur, 1997: 206-207). Eforturile române nu rămân neobservate de țările vecine, astfel, într-un raport diplomatic, datat 20 decembrie 1878 (1 ianuarie 1879) (Lungu și Bucur, 1997) sunt amintite și vizita președintelui Camerei, C. A. Rosetti de la Paris și apoi la Roma, chemarea Trimisului de la Berlin, în speță, Varnav-Liteanu pentru a interveni pe lângă guvernul german,

vizita lui Dimitrie Brătianu în Turcia și apoi la Londra. Desigur, au existat și reticiențe, cum a fost cea a Franței, care „va acredita în România un trimis extraordinar și ministru plenipotențiar îndată ce guvernul român va fi notificat oficial că se conformează clauzelor Tratatului de la Berlin” (Kogălniceanu, 1972: 268).

Nu numai nivelul rangului diplomației române trebuia să fie modificat, pentru a pregăti cât mai bine Trimișii români, cât pentru a reprezenta cu succes cauza țării, dar și principalul vector de politică externă avea nevoie de consolidarea rangului său. Astfel, „tot cu proclamarea Independenței și în timp ce Congresul din Berlin o consfințește, guvernul român găsi o cale de a mări prestigiul exterior al statului, cerând de la marile puteri să dea lui Carol I aceeași considerație ca și celorlalți suverani europeni. Kogălniceanu, Ministru de Externe, începe prin a cere pentru Carol titlul de <Mare Domn (Grand Prince)> și calificativul de <Alteță Regală>” (Bossy, 1928: 7). Cu toate acestea, titlul de „Grand Prince” a fost refuzat, doar cel de „Alteță Regală” fiind în cele din urmă acceptat. Titlul se va adopta la 21 septembrie 1878 (Kogălniceanu, 1972) în Legațiile române.

Un exemplu de Mare Putere, Italia, a fost statul care nu a ridicat probleme în recunoașterea rangului diplomatic pentru Trimișii români. România se apropie de Italia prin încheierea la Roma a unei Convenții de comerț și navigație, la 23 martie 1878 (Dinu și Bulei, 2001: 9), prin trimiterea unui Ministru Plenipotențiar la București în persoana contelui Giuseppe Tornielli, prin acreditarea la Roma a lui Nicolae Kretzulescu. Independența este recunoscută la 5 decembrie 1879 (Dinu și Bulei, 2001: 27) prin trimiterea unei depeșe ministeriale de către Președintele Consiliului de Miniștri și Ministru de Externe, Cairoli. De asemenea, cadrul juridic diplomatic dintre cele două țări va fi stabilit prin „Convenția consulară între Italia și România” și prin „Convenția de extrădare”, semnate la 5 (17) august 1880 (Dinu și Bulei, 2001: 9). La polul opus se va afla Turcia, care după ruperea relațiilor diplomatice cu România în 1877, va fi cu greu dispusă să reia legăturile: „Diplomatul otoman nu s-a sfiit a nega României dreptul de a avea reprezentanți diplomați, afară de agenți la Constantinopol” (Bossy, 1928: 9).

Tratatul de la San Stefano

Pacea de la San Stefano se încheie la 3 martie 1878. Majoritatea autorilor consideră că s-au dus două lupte: prima, pentru recunoașterea Independenței și cea de-a doua pentru acceptarea la Congresul de pace. „Luptele erau duse contra Rusiei și a indiferenței celorlalte puteri. Spre a le duce la bun sfârșit, Kogălniceanu avea nevoie de agenți destoinici în toate posturile” (Bossy, 1928: 67). Agenda Congresului (James, 2001) presupune lista de subiecte care urmează să fie discutate la o întrevvedere de negocieri. Poate fi vorba și despre o agendă ascunsă, controlată de factorii decizionali cu cea mai mare influență. Două dintre

cererile Rusiei nemulțumesc România, și anume, anexarea Basarabiei și dreptul de a menține garnizoane pentru doi ani în Bulgaria. Nemulțumirea diplomației române se arată prin acțiuni de influențare a guvernelor europene de a interveni în favoarea României, „protestăm solemn împotriva Tratatului de la San Stefano, pentru că acest tratat este unul oneros pentru țară și în al doilea rând, pentru că tinde să plaseze România mai prejos decât garanția colectivă a marilor puteri” (Iorga, 1938: 343). Marile Puteri vor realiza însă pericolul rusesc și vor cere revizuirea și amendarea actului la o nouă întâlnire de vârf, de data aceasta, la Berlin.

Între martie și iulie 1878, adică între momentul semnării Tratatului de la San Stefano și celui de la Berlin, diplomația europeană a cunoscut materializarea activității sale în alianțe secrete, care aveau menirea să conserve cât mai bine interesele fiecărei țări în parte. Astfel, vom observa același fenomen în toate țările europene, iar România nu va face excepție de la regulă, cu atât mai mult cu cât, o țară cu potențial redus de teritoriu și de resurse umane, trebuie să dispună de o diplomație invers proporțională cu capacitățile sale politice. În această perioadă sunt desfășurate două categorii de activități diplomatice: diplomația secretă și cea oficială. Prima poate fi înțeleasă „în sensul unui ansamblu de practici chemate să ascundă adevărul, să perpetueze anumite raporturi de aservire recurgând la metode ilicite, la mijloace condamnate de dreptul internațional” (Duculescu, 1992: 6), în timp ce cea de-a doua este „diplomația care se desfășoară la nivelul relațiilor dintre state și care antrenează [...] în primul rând activitatea șefilor de state, a diplomaților, a cancelariilor guvernamentale” (Duculescu, 1992: 16). Un exemplu concludent este Rusia, care prin Tratatul de la San Stefano obține o influență crescută în plan european, profitând de pe urma statelor vulnerabilizate de război (de pildă România) sau angajate în conflicte interne.

De luat în considerare este și practica presiunilor politice și diplomatice la adresa statelor care nu vor să cedeze prin încheierea unui acord sau prin îndeplinirea unui articol din Tratat, așa cum se va întâmpla cu România după întâlnirea de la Berlin, mai exact modificarea Articolului 7 din Constituția de la 1866. Nu putem afirma însă că este vorba despre o conspirație rău-voitoare a statelor mari împotriva celor mai puțin puternice, cât această stare de fapt se explică cel mai bine prin punerea în balanță a raporturilor de forță, a poziției geografice și a punctelor de control, care sunt date naturale ale unui stat. Prin urmare, statele mici fie devin bariere între statele mari, fie sunt anexate în cel mai rău caz, fie speculează în favoarea lor neînțelegerile dintre statele mari, în cel mai bun caz.

Chestiunea Basarabiei și Tratatul de la Berlin

Relativ la chestiunea celor trei județe din sudul Basarabiei, se poate spune că această dispută a fost una de talie europeană. La data de 6 aprilie 1878, un articol din cotidianul austriac „Die Presse” anunță că „nu este așa ușor de a lua uă decisiune, de ore-ce puterile nu vor putea aprecia cestiunea mai mult din punctul de vedere exclusiv rusesc de cât din punctul exclusiv românesc” (*Monitorul Oficial al României*, 1878, nr. 70 din 28 martie (9 aprilie): 2000). Dezbaterile în forurile internaționale de decizie plasau România ca învingătoare în disputa pe care o avea cu Rusia, iar cotidianul „Fremdenblatt” menționa chiar și unele sancțiuni pentru puterea imperială: „Congresul va ajunge la o înțelegere pacinică, și că în cazul contrariu Rusia va fi izolată. Cestiunea Basarabiei e uă cestiune europeană” (*Monitorul Oficial al României*, 1878, nr. 70 din 28 martie (9 aprilie): 2000).

Și în privința Basarabiei, diplomația română va face tot posibilul să își maximizeze eforturile pentru a obține un rezultat favorabil disputei. Documente diplomatice din acea epocă, păstrează mărturie, că Anglia nu avea niciun interes în zonă, prin urmare nu dorea să se implice somând una sau alta dintre puteri să acționeze după o strategie anume; cât despre diplomații români, aceștia primeau cel mult aprobări verbale, dar nu oficiale. Astfel, Trimisul Extraordinar și Ministru Plenipotențiar al României în Rusia, expediază o telegramă diplomatică către Ministrul de Externe de la București, în data de 25 februarie (9 martie) 1878, în care înștiințează că „despre chestiunea Basarabiei, nu am primit din partea reprezentanților puterilor decât opinii personale”, „Austria și Germania sunt singurele puteri extrem de interesate în această chestiune din rațiuni politice și comerciale” (Ministerul Afacerilor Străine, 1880: 78-79).

Ion Ghica, Trimisul Extraordinar la Petersburg, îndeamnă la calm și prudență: „trebuie să avem răbdare, să așteptăm, pentru că vom vedea cât de curând ce curs se va da acestei afaceri. Încă nu obținem nimic clar” (Ministerul Afacerilor Străine, 1880: 80). Convorbirea dintre acesta și Cancelarul rus de la Petersburg, din 28 februarie (12 martie) 1878 este exponențială. De aici aflăm că „este inutil să vă faceți iluzii, niciodată Țarul nu va reveni asupra acestei solicitări” (Ministerul Afacerilor Străine, 1880: 81), cu atât mai mult, cu cât, spune Cancelarul, niciun interes european nu stă în dezbaterea chestiunii Basarabiei la Congres. Este dificil de apreciat care era poziția celorlalte țări europene în această privință. Pe de o parte, Rusia afirmă că nu va aduce în discuție pe agenda tratatelor de la Berlin problema Basarabiei, invocând că dacă există cineva interesat de acest teritoriu, acela este Imperiul Rus, pe cealaltă parte, Trimișii români în Europa de Vest, menționează existența dorințelor de expansiune comercială în Estul Europei ale Germaniei și Austriei. În continuare, până la soluționarea problemei la Congresul de la Berlin, același Ion Ghica, expediază către București o nouă telegramă, prin care conchide asupra disputei:

„Văd în negru chestiunea Basarabiei. Nu am încredere în Congres; pierderea acestui teritoriu mi se pare iminentă” (Ministerul Afacerilor Străine, 1880: 89).

Tratatul de la Berlin este un punct de reper în istoria tratatelor internaționale, fiind cel care „desăvârșește opera lui Bismarck și realizează concepția lui de echilibru a statelor” (Arion, 1930: 296), Tratat care încheagă practic situația europeană din anii premergători. Este vorba despre cristalizarea statelor noi formate: Italia și Germania, cât și sferele de influență împărțite între Marile Puteri pe seama situației precare a Turciei, și nu în ultimul rând, consacrarea a două mari puteri, este vorba despre Anglia și Rusia.

În faza incipientă întâlnirii de la Berlin, România încă nu era sigură că va lua parte la dezbateri sau că va avea un vot deliberativ. Lupta psihologică cea mai grea de înfruntat a fost dată la Petersburg, unde rezistența diplomației române l-a determinat pe prim-ministrul Gortchakoff să formuleze amenințări la adresa României, care s-ar fi soldat cu ocuparea țării și dezarmarea armatei, dacă Trimișii români nu încetează cu protestele asupra cedării Sudului Basarabiei către Rusia în timpul lucrărilor Congresului.

Insistența Ministrului Afacerilor Străine este ușor de observat în discursul pe care acesta îl rostește în ședința plenară a Congresului, din data de 19 iunie (1 iulie) 1878, când afirmă că „nu vom insista asupra evenimentelor în care am fost antrenați din necesități de forță majoră. Trecem sub tăcere fie acțiunea militară la care am participat, fie acțiunea diplomatică la care nu ni s-a permis să luăm parte” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1878, dosar nr. 38, orig. fr., fila 4). Cererile României au fost prezentate de Ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, mai sus amintit și de Ion C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri. Aceștia vor formula cereri moderate, pentru a nu inflama pe niciuna dintre Puteri. În primul rând, se dorește ca statele europene să țină cont de integritatea națională, de posesia gurilor Dunării, de interzicerea tranzitării trupelor rusești spre Bulgaria, plata unei despăgubiri de război din partea Turciei și nu în ultimul rând, recunoașterea Independenței.

Cea mai importantă cerere este cea legată de actul de la 9 mai 1877. Pentru ca acest lucru să se facă, trebuia mai întâi ca României să i se recunoască statutul de co-beligerant. Acest statut nu era admis de aproape niciuna dintre Marile Puteri, puternic alimentate de Rusia, deranjată de faptul că autoritățile române au proclamat Independența fără ajutorul ei. În acest fel, Imperiul Țarist nu și-a păstrat statutul de protector al creștinilor din Balcani, situație care nu ar fi legitimat acțiunile sale din ultimul timp. Prin urmare, „neutralitatea României a fost respinsă pe toată linia” (Kogălniceanu, 1972: 248-249).

Este momentul în care se confirmă teza lucrării, anume faptul că România a fost parte dintr-un context politic căruia nu i s-a putut sustrage. Dezbaterile din cadrul Congresului confirmă explicit această teză, România fiind ignorată de marile puteri în privința cererilor sale.

Condiționarea executării Articolului 44 din Tratatul de la Berlin

Tratatul de la Berlin impune două condiții de recunoaștere a Independenței României, este vorba despre acordarea de drepturi politice și civile cetățenilor de origine evreiască, și cea de-a doua, acceptarea cedării Sudului Basarabiei spre Rusia. Prima condiție se va materializa prin modificarea Articolului 7 din Constituția de la 1866 și cea de-a doua se va concretiza prin retragerea funcționarilor și a armatei române din Basarabia.

Problema naturalizării evreilor se afla pe agenda de acțiune a Marilor Puteri drept condiție *sine qua non* a recunoașterii Independenței. Adevărata problemă stă în absurditatea condiționării recunoașterii Independenței căreia diplomații români trebuiau să îi găsească o rezolvare. În dreptul internațional, recunoașterea unui stat este un act pur declarativ, care nu impune condiții de niciun fel (Meitani, 1943). Un stat este recunoscut doar dacă el este independent. În momentul în care României i se impun condiții, actul de recunoaștere este unul denaturat. De altfel, la puțin timp după acțiunea de la Berlin, Kogălniceanu continuă activitatea de convingere a conțelui Andrassy de a renunța la condițiile absurde, însă fără niciun rezultat, „Am avut ieri cu contele Andrassy o lungă convorbire, din care rezultă că nici o putere nu ne va recunoaște Independența înainte de a da răspunsul că noi ne supunem Tratatului de la Berlin” (Kogălniceanu, 1972: 261). La acel moment era puțin probabil ca vreuna dintre Puteri să fie de acord cu actul de la 10 mai 1877, chiar și aliatul tradițional al României, Franța, fiind constrâns de interesele Germaniei: „Noi nu ne putem separa de Germania în chestiunea recunoașterii României; sunt trei puteri care și-au luat angajamentul de a merge împreună în ceea ce înseamnă executarea Tratatului de la Berlin: Germania, Anglia și Franța” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1878, dosar nr. 61, orig. fr.), relatează într-o telegramă Trimisul Extraordinar la Berlin, Varnav-Liteanu, despre declarația ambasadorului Franței la Berlin. Același Trimis la Berlin, Liteanu, într-un raport diplomatic către Carol I, despre egalitatea confesională: „Acești diplomați sunt în continuare unanimi în a susține că noi amânări pot aduce neplăceri intereselor românilor” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1879, dosar nr. 14, orig. fr., filele 1-2), raport întocmit în urma discuțiilor avute cu reprezentanții francezi.

Puterile sunt împotriva României dar, ele se întrunesc pentru a monitoriza aplicarea Tratatului de la Berlin și constată rezistența autorităților române în implementarea Articolului 44. Radowitz, reprezentant al Germaniei, specifică într-un raport, că România nu poate face parte din familia statelor europene și, atâta timp cât nu execută Tratatul, se află în spatele familiei europene. Cu alte cuvinte, se încearcă vulnerabilizarea autorităților române făcând apel la ideea prestigiului de țară. În aceste condiții, diplomații români nu au altă soluție decât să se conformeze.

Apropierea de cele două state, Franța și Germania, se face încet, dar sigur, pentru ca la scurt timp modificarea constituțională să survină. Un raport

diplomatic, datat 17 (29) iulie 1879, în care D. A. Sturdza asigură guvernul de la București de bunele intenții ale Marilor Puteri: „Primul lucru pe care îl vom cere României este de a executa loial și sincer Tratatul de la Berlin” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1879, dosar nr. 22, orig. fr., fila 4). În cele din urmă, Parlamentul va lua decizia de revizuire a Articolului 7 din Constituție, astfel Camera a votat cu 71 voturi pentru și 19 împotriva, iar Senatul cu 41 de voturi pentru și 6 împotriva revizuirii (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1879, dosar nr. 10, fila 3), după cum arată corespondența diplomatică dintre V. Boerescu, Ministrul de Externe și Ion Bălăceanu, Ministru Plenipotențiar la Viena.

După modificarea constituțională și îndeplinirea celor două condiții, România aștepta recunoașterea oficială a Independenței. În acest moment putem face bilanțul Puterilor care au recunoscut Independența înaintea amendamentelor aduse actului constituțional, este vorba de Rusia, Austria, Italia; țări care își modifică atitudinea față de România după schimbarea legii de naturalizare a evreilor, adică Germania, și țări care nu sunt convinse de schimbările pe plan intern nici după îmbunătățirea situației acestora. Germania și-a schimbat atitudinea față de România, „guvernul german e în favoarea noastră” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1879, dosar nr. 35, orig. fr., fila 2), după cum relatează Varnav-Liteanu de la Berlin către N. Kretzulescu, Ministrul de Externe, la 26 august 1879. Mai mult decât atât, sprijinul lui Bismarck pare a fi asigurat de la amendarea Constituției, iar într-o convorbire cu Radowitz înregistrată sub forma corespondenței diplomatice, acest lucru este evident: „Roagă însă pe Domnul Brătiano să întrebuințeze toate puterile sale în favoarea unei soluțiuni potrivite a chestiunii israelite, pentru a nu-mi face prea grea sarcina ce voiesc a lua asupra-mi de a îndemna celelalte Cabinete a recunoaște Independența României” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1879, dosar nr. 37, orig. rom., fila 1).

Deși înaintea izbucnirii problemelor balcanice „România se afla la periferia gândirii politice a lui Bismarck” (Berindei, 1995: 164), iată cum Germania se transformă într-un aliat de bază al României în activitatea de recunoaștere a Independenței, în momentul în care interesele celor două țări se întâlnesc și se soluționează pozitiv în chestiunea cetățenilor români de origine evreiască.

Regatul drept consecință a proclamării Independenței

Ridicarea României la titlul de Regat reprezenta încoronarea activității diplomatice din acel moment. Se poate bine afirma că nu Independența este punctul culminant din această perioadă, cât Regatul este cel care atinge climaxul în politica externă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Și aceasta deoarece, în ciuda faptului că Regatul intervine drept consecință de anvergură a Independenței, acțiunea din martie 1881 are menirea de a încununa eforturile

diplomatice din ultimii ani în politica externă. Dacă, în cazul Independenței, recunoașterea sa a adus cu sine divergențe în interese și a provocat fricțiuni între București și celelalte capitale europene, Regatul nu va fi pe atât de problematic. Statutul României ca Regat a fost ușor acceptat, fără a fi nevoie de o activitate diplomatică intensă în această direcție. Cu toate acestea, practica consultării Marilor Puteri înainte de a acționa în politica internă, pentru a nu inflama spiritele pe plan extern, a rămas valabilă. Reprezentantul Austriei transmite: „nu se poate face asta, fără consimțământul Austriei, dar din nou, propunerea trebuie să vină de la ea, ca altădată” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1880, dosar nr. 39, orig. fr., fila 1). De asemenea, asigurările trebuiau să vină și din partea Rusiei, însă „Până se vor cunoaște mai bine intențiile lui Alexandru III, toată lumea se pronunță pentru o politică de expectativă [...]” (Kogălniceanu, 1972: 382), comunică M. Kogălniceanu de la Paris Ministrului de Externe V. Boerescu, în data de 7 (19) martie 1881.

Actul propriu-zis de ridicare a Principatului la Regat a fost votat de Corpurile Legiuitoare la data de 14 (26) martie 1881 (Calafeteanu și Popișteanu, 1986), iar Carol I devine Rege al României prin încoronarea de la 10 (22) mai același an. Primele reacții pe care actul proclamării le-a produs au venit din partea Germaniei, mai exact din partea Cancelarului Bismarck, care afirmă că nu are nicio obiecție și transmite felicitările sale către națiunea română, într-un raport diplomatic (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1881, dosar nr. 23, orig. fr.), consemnat de Varnav-Liteanu, atașatul român acreditat la Berlin. Nici presa străină nu va scăpa din vedere evenimentul Regatului, ziarele de peste hotare vor analiza și comenta reacția Marilor Puteri. „[...] Domnul prim-ministru Brătianu, cu ocasiunea ultimului său voiagiu în Europa, și-a putut face pe lângă aceasta, convicțiunea că Gernamnia și Austro-Ungaria sunt cele mai călduroase amice ale noului regat” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 17 (29) martie, nr. 61: 1844), este aprecierea făcută de „Revista de luni” din Viena.

„Journal des Débats”, cotidian francez, salută inițiativa României, „rolul noului regat va fi, [...], eminent civilisator în Orient; românii, fiind mai înaintați decât vecinii lor în cultura intelectuală, trebuie să păstreze bunele relațiuni cu Belgradul și Sofia” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 18 (30) martie, nr. 62: 1885). Și „Jurnalul de Sankt Petersburg” din 30 martie, subscrie acelorași aprecieri „Felicitările cele mai sincere ale Rusiei sunt asigurate României în noua sa existență ca Regat; dar nu există drepturi fără datorii” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 19 (31) martie, nr. 63: 1920-1921). Se înțelege că Marile Puteri se așteptau ca România să aibă un rol stabilizator, să fie un factor de consolidare a păcii în regiunea Balcanilor.

Noul statut al României și ecourile internaționale

Imediat după ridicarea la Regat, scrisorile de recunoaștere nu vor întârzia să sosească la Ministerul Afacerilor Străine. Astfel, la 3 aprilie 1881, „Excelența Sa Domnul general Zourow, trimis extraordinar al M.S. Împăratului Rusiei, a fost primit la Palat în audiență oficială” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 4 (16) aprilie, nr. 4: 155), pentru a înmâna documentele de recunoaștere din partea lui Alexandru al III-lea. Același lucru îl va face și Trimisul Germaniei „Excelența Sa Domnul comite de Wesdehlen, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Germaniei a fost primit în audiență la Majestatea Sa Regele” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 8 (20) aprilie, nr. 7: 283), la 12 (24) aprilie 1881, Excelența Sa Jooris, Trimis al Belgiei, transmite felicitări și recunoaște Regatul. Austro-Ungaria va recunoaște Regatul abia cu ocazia încoronării lui Carol I, în data de 10 (22) mai 1881, prin persoana Excelenței Sale Domnul Locotenent feld-mareșalului Bauer (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 10 (22) mai, nr. 31: 971) la București. „Monitorul militar publică o ordonanță, cu dată de 8 aprilie, arătând că regimentul de infanterie <Prințul României>, No. 6, va lua, de aici înainte, numele de <Carol I>, Regele României” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 2 (14) aprilie, nr. 2: 53), este una dintre veștile care vin de la Viena din 12 aprilie în privința ecoului produs în Austria de Regatul român. De asemenea, România nu ezită să ia parte la tratate internaționale, cum ar fi „Convențiunea privitoare la schimbul pachetelor poștale fără declarațiune de valoare, admisă de conferința poștală din Paris” (*Monitorul Oficial al României*, 1881, 10 (22) aprilie, nr. 9: 363), care asigură României o mai bună comunicare cu celelalte state europene, cu alte cuvinte, este un punct în plus adus diplomației autohtone.

Soluționarea chestiunii navigației pe Dunăre

Chestiunea Dunării survine la începutul anului 1880 și va pune la grea încercare diplomația română. Soluționarea acestei probleme diplomatice va fi posibilă prin apropierea de Austro-Ungaria, de altfel, Imperiul care ridică o serie de pretenții asupra preeminenței navigației pe Dunăre.

Imediat după recunoașterea României ca țară independentă, fluviul Dunărea va avea un rol internațional, și nu mai aparținea așa cum se întâmplase până atunci, Imperiului Otoman. Austria avea numeroase interese comerciale care puteau fi realizate prin prisma Dunării, prin urmare, odată înlăturat pericolul turcesc, aceasta își dorește o deschidere fluvială care să-i permită un comerț intens cu Balcanii de Est și cu Orientul Apropiat. Acest complex de interese îndeamnă Austro-Ungaria să emită pretenții mascate prin propunerea sa de a înființa o Comisie mixtă a Dunării a cărei președinție să o dețină. Pentru aceasta, Austria avea nevoie de sprijinul celorlalte Puteri, însă după conversația avută de Ion Bălăceanu, Trimisul român la Viena, cu Baronul de Haymerle,

însăși Austria recunoaște că Franța și Marea Britanie par a se orienta spre Rusia (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1880, dosar nr. 43, orig. fr., fila 1).

În aprilie 1880, delegația austriacă prezintă Comisiei Europene a Dunării un „anteproiect de regulament al navigației și poliției fluviale pentru sectorul Dunării între Porțile de Fier și Galați” (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 140), care presupune ca în componența Comisiei să intre și statele riverane România, Bulgaria și Serbia. Atribuțiile Comisiei Mixte mai erau: aprobarea oricăror construcții pe Dunăre, rezolvarea litigiilor legate de navigația fluvială (Calafeteanu și Popișteanu, 1986). Acest regulament ar fi permis Austriei să dețină supremația comercială. Proiectul nu va fi acceptat la 6 (13) mai 1880 (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 140) de către Comisia Europeană a Dunării, mai exact de către reprezentanții Franței, Marii Britanii, României, Rusiei, Turciei. În Germania, (una dintre susținătorii Austriei în ceea ce privește chestiunea Dunării), Varnav-Liteanu, Ministrul Plenipotențiar, va duce o muncă diplomatică de mare amploare pentru a o atrage de partea României. Drept răspuns, Liteanu, transmite spre Ministerul Afacerilor Străine opinia Ministrului de Externe german în această privință printr-un raport diplomatic: „presa a acordat acestui eveniment o foarte mare importanță” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1880, dosar nr. 56, orig. fr., fila 1).

Următoarea sesiune a Comisiei Europene a Dunării va fi organizată în 3 (15) decembrie 1880, ocazie cu care delegația română se poate exprima cu privire la intențiile Austriei. Colonelul E. Pencovici se pronunță împotriva Comisiei mixte și expune punctul de vedere și poziția guvernului român, care este de acord cu „elaborarea regulamentului de navigație și poliție fluvială de către Comisia Europeană a Dunării, asistată de delegații țărilor riverane, aplicarea regulamentului de către fiecare stat riveran în parte, supravegherea aplicării regulamentului de către Comisie” (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 140). Între timp, diplomația austriacă negocia cu toate guvernele pentru a obține susținerea acestora, deoarece „în acea parte ea are interese vitale comerciale, și în deosebi societatea sa de navigațiune, și că n-ar putea se le lase în dispozițiunea exclusivă a unora state mici, cari încă nu sunt în stare a înțelege și favorisa marele interese de comerț și de navigațiune” (Kogălniceanu, 1882: 8-9). Mai mult decât atât, Austria va întreține o relație intensă cu autoritățile din Serbia, alimentând supoziția conform căreia România nu ar fi vrut să o primească în Comisia Statelor Riverane, dar și cu Bulgaria, căreia îi promite că va desfășura ședințele Comisiei Dunărene la Rusciuk, ceea ce ar fi făcut din Bulgaria centrul dezbaterilor europene în privința Dunării.

Reacția diplomației române va fi una promptă. Alături de înștiințările care vin din străinătate, activitatea pe lângă guvernele străine este una intensă. Într-o notă diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu către V. Boerescu, acesta îi spune că „nu avem nici un interes ca pe malurile noastre navigația să fie reglementată de altcineva decât noi” (Kogălniceanu, 1972: 298), cu atât mai mult cu cât, România era îndreptățită să aibă mai multe atribuții pe Dunăre de vreme

ce posedă trei părți (3\4) (Kogălniceanu, 1882: 10) din întinderea fluviului supus dezbaterilor în Comisie.

Planul Barrère

La 16 (28) mai 1881, Comisia Europeană a Dunării semnează, prin acordul membrilor săi, „Actul adițional” (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 141), care stipulează că va exista un inspector de navigație, care va supraveghea activitatea poliției fluviale și va percepe taxele de navigație. România va revendica în continuare drepturile sale asupra navigației pe fluviu, fiind încrezătoare în atitudinea celorlalte puteri, mai exact a Franței. La finele anului 1881, dezbaterile de la Paris în raport cu chestiunea Dunării, nominalizau România printre privilegiatele membre ale Comisiei Dunărene, în defavoarea Austriei.

Iată ce se scria la Viena, în data de 15 aprilie 1882: „[...] nu se cere României nici a se vinde, nici de a se lăsa să se intimideze; se cere numai ca România să nu fie singura care să hotărască despre condițiunile de navigare pe Dunăre” (*Monitorul Oficial al României*, 1882: 4 (16) aprilie, nr. 4: 77). Până în mai 1882, România se va opune vehement adoptării noului regulament și va menține astfel o stare de incertitudine în privința navigației pe Dunăre. Delegatul francez din Comisia Europeană a Dunării, Camille Barrère, va propune mici modificări care vor duce la detensionarea situației. Astfel, ceea ce numim „Planul Barrère” (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 142), constă în alcătuirea unei Comisii mixte care avea misiunea să aplice și să supravegheze legislația navigației pe fluviu, președinția fiind deținută de reprezentantul Austro-Ungariei, însă fără a avea un vot preponderent. În Comisie mai intrau țări precum România, Serbia, Bulgaria și un reprezentant al Comisiei Europene a Dunării cu un mandat de 6 luni, desemnat în ordine alfabetică. Trimisul român va contesta această propunere, aducând un amendament, favorabil și îndreptățit, care specifica înființarea unei Comisii de supraveghere, alcătuită din delegați ai României, Bulgariei și alți doi reprezentanți ai Comisiei Dunărene, cu un președinte ales cu majoritate de voturi (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1882, dosar nr. 14, orig. fr., fila 7), propunere care nu va fi luată în calcul de restul țărilor. Ziarul „Sankt Petersburg” menționează o conspirație împotriva României, nu explicit însă „proiectul Barrère [...] este un nou pas către înțelegerea Puterilor” (*Monitorul Oficial al României*, 1882, 13 (25) aprilie, nr. 11: 243), în schimb alte țări salută Planul Barrère, „se dice, în cercurile noastre diplomatice, că Englitera, Rusia și Austria au primit în principiu propunerile franceze privitoare la reglementarea plutirii pe Dunăre, că adesiunea Germaniei și Italiei întru acesta se privește ca sigură și că numai România ridică dificultăți” (*Monitorul Oficial al României*, 1882, 20 aprilie (2 mai), nr. 17: 389).

Într-adevăr, România va vota împotriva Planului Barrère, așa cum era de așteptat, la 21 mai (2 iunie) 1882 (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 142), ceea ce va împiedica Comisia Dunăreană să adopte planul din cauza veto-ului României.

Soluționarea conflictului prin politica de apropiere

Impasul în care se afla Europa din cauza opoziției exprimate prin veto a României, va determina convocarea Conferinței de la Londra din anul următor, 1883. Dezbaterile se vor extinde pe o lungă perioadă de timp, de la 27 ianuarie (8 februarie) până la 26 februarie (10 martie) (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 143) și se vor plasa sub semnul politicii de apropiere dintre România și Austro-Ungaria. Se decid extinderea competenței Comisiei Europene a Dunării (pe o perioadă de 21 de ani) până la Brăila și sancționarea Planului Barrère. Din cauza faptului că la Conferință iau parte toate Puterile semnatare ale Tratatului de la Berlin, Rusia devine stat riveran prin prisma includerii Sudului Basarabiei. Această situație nu convine României și se observă o dorință de coagulare a unui bloc de alianțe împotriva Rusiei, iar cea mai apropiată putere pare să fie Austria. De altfel, așa cum arată o telegramă diplomatică expediată de Ion C. Brătianu către Ministrul Afacerilor Străine, D. A. Sturdza, chestiunea Dunării tinde, începând cu anul 1883, să nu se mai afle pe agenda principală de politică externă a statelor europene, ci devine o problemă secundară, „este învederat că Germania nu ține atât la o soluțiune a chestiunea Dunărei decât de teama ca nu cumva să ne aruncăm din cauza ei în brațele Rusiei. În ziua în care vom convinge pe Prințul de Bismarck de imposibilitatea unei asemenea eventualități, chestiunea Dunărei va deveni indiferentă pentru dânsul și va fi câștigată pentru noi” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1883, dosar nr. 19, orig. rom., fila 52).

Politica de alianță a României

După 1883, lumea diplomatică vorbește despre „jocul cu cinci mingi al marelui <jongleur> Bismarck” (Arion, 1930: 301), cele cinci mingi fiind Germania, Austro-Ungaria, Italia, România și Rusia. Se încerca formarea unui bloc politic și militar împotriva Rusiei cu câștigarea sprijinului cât mai multor țări. Faptul că Rusia devine stat riveran reprezentat în Comisia Europeană a Dunării cu un cuvânt greu de spus, ridică probleme Germaniei și Austriei cu privire la viitoarele proiecte de extindere teritorială sau de intensificare a activității economice ale Rusiei. Cert este că, Bismarck va adopta politica de atragere în alianță a posibililor aliați ai inamicului, ceea ce se va întâmpla și cu România.

Semnarea actului secret și formarea blocului militar împotriva Rusiei

Alianța secretă care urma să fi încheiată între Austria și România nu poate fi considerată un act de împărțire a zonelor de influență, ci poate fi înțeles ca un act prin care se pun bazele noului bloc militar îndreptat împotriva Rusiei. Este evident că intențiile formării unui astfel de bloc de alianțe a fost ideea Cancelarului Bismarck, care își dorea libertatea de acțiune a Germaniei în Europa. O altă viziune din planul politic european pe care dorea să-l pună în practică Cancelarul german, era aceea de protejare a spațiului central european (Taylor, 1971). Dat fiind faptul că interesele Austro-Ungariei se ciocnesc de cele ale Rusiei, Bismarck este forțat de împrejurări să aleagă între cei doi aliați. Diplomații români se vor apropia de Austria și vor abandona chestiunea Dunării. Tratatul este anunțat de vizita lui Carol I în Germania și Austro-Ungaria, care anticipează viitorul Tratat.

Tratatul de alianță cu Austro-Ungaria este un act defensiv, care va fi semnat la Viena la 30 octombrie 1883 (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1883, dosar nr. 22, 23, 24, orig. fr.), între România și Austro-Ungaria. Semantarii vor fi Miniștrii de Externe, cel român, D. A. Sturdza și cel austriac, Gustav Kálnoky, va fi întocmit pe o perioadă de cinci ani și își propune acordarea de sprijin reciproc în limita intereselor. Articolul I al actului prevede: „Înaltele Părți Contractante își promet pace și amicitie, că nu vor intra în nicio alianță sau angajament îndreptat împotriva unuia dintre aceste două state, [...] și că vor urmări o politică amicală pentru a-și acorda sprijin reciproc în limita intereselor lor” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1883, dosar nr. 22, 23, 24, orig. fr., fila 3). În Articolul VI se specifică și discreția care urma să planeze asupra acestui act: „Înaltele Părți Contractante promet reciproc să păstreze secret conținutul prezentului tratat” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1883, dosar nr. 22, 23, 24, orig. fr., fila 6). Tratatul urma să întâmpine obstacole, pentru că fiind un acord secret România nu putea descuraja Rusia în mod oficial. Aceste hibe nu vor împiedica Tratatul să rămână secret până la izbucnirea primului război mondial.

Politica de apropiere prin convenții comerciale și consulare

Nu au contat numai alianțele militare, ci și cele economice și consulare, care aduceau, pe de o parte, creștere economică și pe cealaltă parte, prestigiu țării. În aceste puncte, diplomația română va fi foarte activă pe ambele planuri. Anul 1884 este marcat de ridicarea la rangul de Legații a relațiilor diplomatice dintre România și Belgia, la data de 18 (30) ianuarie (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 143), în martie se semnează Convenția pentru protecția cablurilor submarine, are loc vizita lui Carol I la Belgrad, cu scopul de a intensifica relațiile româno-sârbe.

Anul 1885 anunța și el în martie o Convenție poștală româno-bulgară (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 144) și dorința de reînnoire a Convenției comerciale cu Austro-Ungaria. În ceea ce privește raporturile comerciale cu Austria, începând cu 1886, Parlamentul României votează un tarif vamal protecționist, cu menirea de a ajuta dezvoltarea industriei, însă determină Austria să impună taxe prohibitive la articolele importate din România. Tot în anul 1886 România semnează un Acord comercial cu Elveția prin care cele două state își dau reciproc clauza națiunii celei mai favorizate (Calafeteanu și Popișteanu, 1986: 144) și un Acord de comerț și navigație cu Marea Britanie, urmând ca în 1887 un același tip de Acord să fie semnat și cu Turcia.

Se poate observa în cazul politicii de apropiere și de intensificare a legăturilor diplomatice faptul că delegații români întreprind o activitate prodigioasă în această direcție. De remarcat este și ușoara relaxare a contextului european din acea perioadă, care tinde să favorizeze bunele relații dintre statele europene.

Politica de bună vecinătate

Anii următori, până la încheierea perioadei analizate, în spață până în 1888, vor fi marcați de un echilibru european la nivel politic și militar, fără evenimente considerabile. De altfel, marii lideri europeni doresc menținerea păcii și a unui context favorabil acesteia. În linii mari, diplomația română se va încadra în același trend european. Se vor încerca reabilitarea relațiilor dintre Austro-Ungaria și România, prin eforturi diplomatice, „am rugat pe domnul Tisza, să bine voiască a usa de totă influența sa pentru ameliorarea acestor relațiuni de bună vecinătate” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1885, dosar nr. 14, orig. fr., fila 1), ni se transmite de către reprezentantul român de la Budapesta. Singurul pericol pentru Europa, pare a fi Rusia, din cauza situației sale de țară izolată diplomatic: „[...] un pericol anume din situația Rusiei, strivită de eșecurile din politica sa exterioară, și frământată în interior de panslavism” (Arhivele Naționale, *Fond Casa Regală* \725, 1887, dosar nr. 23, orig. fr., fila 1), aflăm dintr-un raport diplomatic al Trimisului român la Berlin, Varnav-Liteanu către Carol I, despre convorbirile avute cu Cancelarul Bismarck.

Concluzie

Partea finală a acestui studiu își propune să evidențieze calitatea argumentației și capacitatea acesteia de a pleda pentru teza enunțată la începutul textului. Cu alte cuvinte, se va analiza ceea ce s-a cercetat, complexitatea laboratorului de cercetare, urmând ca apoi să analizăm rezultatul cercetării pentru a observa dacă acesta corespunde sau nu cu ipoteza de lucru. La începutul studiului, ne-am propus să răspundem la următoarea întrebare de cercetare: *în ce măsură se poate vorbi, fie despre un determinism al factorilor externi, care condiționează statutul internațional al României, fie despre o intensă activitate diplomatică, suficient de abilă încât să transforme contextul european într-unul favorabil României?* Această ultimă parte a lucrării ne va elucida în ce măsură s-a răspuns la una dintre aceste două chestiuni în dezbateri.

Primul capitol al studiului analizează actorul instituțional cel mai important al argumentației. Este vorba despre Ministerul Afacerilor Străine. S-a constatat, că, pe măsură ce oamenii politici români erau animați de dorința de a schimba statutul internațional al României, cu atât frecvența legilor care reglementau activitatea Ministerului era mai mare. Astfel, în așteptarea unui context favorabil câștigării Independenței, Ministerul Afacerilor Străine se reformează prin legi noi de funcționare, de organizare a activității și de statut al funcționarilor din corpul diplomatic. De asemenea, se mai observă că, pentru a realiza recunoașterea internațională fără a întâmpina obstacole din partea Marilor Puteri, diplomații români au încercat transformarea Agențiilor diplomatice din străinătate în Legații. Mai mult decât atât, în al doilea capitol, care tratează și ridicarea la Regat, se specifică acțiunea de modificare a rangului de *Principe* a lui Carol I, în cel de *Alteță Regală*, pentru a consacra România pe plan extern. De menționat sunt și încercările de încheiere de tratate bilaterale în privința stabilirii de convenții consulare, menite să scoată România de sub influența turcă. Intenția era de a câștiga în primul rând independența diplomatică, urmând ca aceasta să fie dublată de cea de stat. Cu alte cuvinte, principalul actor instituțional s-a dovedit a fi foarte activ în conformitate cu efervescența politică. Ministerul Afacerilor Străine a reușit să se adapteze și să articuleze interesele de țară cu activitatea sa. Chiar mai mult, fiind o instituție internă nu a întâmpinat obstacole și bariere din partea celorlalte puteri, care eventual s-ar fi împotrivit modificărilor inițiate de acesta.

În ceea ce privește factorul uman, diplomații români aflați în străinătate în Agenții, devenite ulterior Legații, situația capătă un cu totul alt contur. La rândul lor, Trimișii și Miniștrii Plenipotențari români din străinătate sunt foarte activi, însă nu reușesc să modifice contextul suficient pentru a contura o situație favorabilă României. Un exemplu este activitatea lui Ion Ghica la Sankt Petersburg, care nu posedă suficiente resurse de a modifica traiectoria acțiunilor rusești în ceea ce privește încălcarea neutralității României din timpul Războiului de Independență. De asemenea, nici activitatea și prestigiul de care se bucura

Ion Bălăceanu, Trimisul Extraordinar și Ministru Plenipotențiar la Viena, nu fac în așa fel încât conflictul navigației pe Dunăre să se termine cât mai curând, din contră, Viena nu va ceda dorințelor sale în spatele cărora se ascundeau interese comerciale în Balcanii de Vest și va susține pentru mult timp în forurile internaționale ideea formării unei Comisii mixte în cadrul Comisiei Europene a Dunării. Mai mult decât atât, Chestiunea Basarabiei și a Tratatului de la Berlin sunt exponențiale pentru această idee. România va fi cel mult „auzită” și nu „ascultată”, după spusele omului politic al epocii, Cancelarul Bismarck, iar Basarabia nu a constituit altceva decât o monedă de schimb între marile puteri, menită să asigure echilibrul european și satisfacerea tendințelor de influență în Europa ale Rusiei Țariste. Iată aici relevanța diplomației secrete despre care s-a vorbit în al doilea capitol al lucrării. Diplomația secretă pare un instrument al marilor puteri, care nu discriminează între micile puteri când vine vorba despre realizarea unui plan de dominație europeană. În urma lecturii documentelor diplomatice în original, impresia este că acest instrument funcționa nestingherit și, de multe ori în defavoarea statelor mici, cum este și România.

Astfel, în urma celor arătate, teza este confirmată, anume: Contextul european determină statutul și politica diplomatică a României deoarece performanțele diplomației române nu flexibilează suficient contextul european în situații favorabile acesteia, întrucât perspectiva sa întrunește validarea în argumentare. Nu putem asuma în totalitate faptul că diplomația română a avut performanțe inedite în perioada 1877-1888, pentru că evenimentele istorice infirmă acest lucru. Chiar și simpla enunțare a culiselor diplomatice sunt marcate de imposibilitatea de a responsabiliza diplomația română în acest sens. Este vorba mai degrabă de un determinism al contextului european din care și România era parte. România era încadrată într-un mecanism al timpului său căruia nu i se putea sustrage. Dar, pe de altă parte, nu putem subestima rolul diplomației, mai ales reformarea Ministerului Afacerilor Străine în plan intern. Aici se pot ridica obiecții, în sensul că, diplomația își desfășoară activitatea în plan extern, prin urmare, nu este relevantă sau suficient de relevantă, mai bine spus, reformarea ministerului din interior. Cu toate acestea, reformele aduse în această instituție nu sunt de neglijat, pentru că în absența lor, ar fi fost aproape imposibil de realizat câștigarea Independenței și proclamarea Regatului. În concluzie, în perioada propusă spre analiză se înregistrează rezolvări favorabile ale diferendelor diplomatice, dar și rezolvări nemulțumitoare ale acestora, cum ar fi condiționarea Independenței prin modificările constituționale, lipsa votului deliberativ în lucrările Tratatului de la Berlin, pierderea Basarabiei, prelungirea incertitudinii în chestiunea navigației pe Dunăre, dar și câștigarea Independenței și proclamarea Regatului. Pentru a conchide, diplomația română este puternic implicată în contextul epocii, este o diplomație activă, cum bine se poate observa din frecvența notelor, circularilor diplomatice, profesionistă, însă care a obținut și rezultate mai slabe decât cele scontate inițial, din cauza conjuncturilor politice europene. Acest determinism european își are sorgintea în fenomenele de

ampliare care străbăteau Europa – conflicte, supremația diplomației lui Bismarck, creșterea influenței Rusiei, scăderea puterii Franței, progresele tehnice, industrializarea masivă, demografia în creștere.

Cu cât interpretarea fenomenului analizat este una flexibilă, cu atât cercetarea lasă loc unei perspective deschise asupra problematicii dezbătute. Consecințele sunt și ele de două feluri. Pe de o parte, sfârșitul de secol XIX este relevant pentru acțiunile politice și militare care vor avea loc în primii ani ai secolului XX. Este vorba despre Primul Război Mondial. Blocurile de alianțe fuseseră consolidate după Tratatul de la Berlin. Anul 1878 este foarte important deoarece va restabili pacea pe continentul european până la conflictele balcanice din 1912 (Taylor, 1971), asigurând o perioadă de calm, prosperitate și dezvoltare economică fără precedent. Pe de altă parte, lipsa asumării reale a unei poziții clare pe plan internațional pentru a nu inflama fie Europa de Est, fie Europa de Vest, determină România să penduleze între Occident și Răsărit. Diplomația română încheie Tratatul de alianță cu Austro-Ungaria în 1883, dar va păstra o umbră de discreție în cercurile naționale și internaționale, urmând ca la izbucnirea conflagrației mondiale să se declare neutră în primii doi ani. O mai mare responsabilizare a diplomației române în perioada studiată ar fi putut favoriza experiența românească, însă ceea ce putem afirma este că alianțele, manevrele politice și diplomatice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea au influențat viitorul politic al României.

References:

- Arhivele Naționale (AN). (1876). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 8, orig. fr.; dosar nr. 11, orig. fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1877). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 28, orig. fr.; dosar nr. 32, orig. fr.; dosar nr. 40, orig. rom.
- Arhivele Naționale (AN). (1878). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 38, orig. fr.; dosar nr. 61, orig. fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1879). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 10, orig. rom.; dosar nr. 14, orig. fr.; dosar nr. 22, orig. fr.; dosar nr. 35, orig. fr.; dosar nr. 37, orig. rom.
- Arhivele Naționale (AN). (1880). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 39, orig. fr.; dosar nr. 43, orig. fr.; dosar nr. 56, orig. fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1881). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 23, orig. fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1882). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 14, orig. fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1883). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 19, orig. rom.; dosar nr. 22, orig. fr.; 23, orig. fr.; 24, orig. fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1885). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 14, orig. rom, fr.
- Arhivele Naționale (AN). (1887). *Fond Casa Regală \725*, dosar nr. 23, orig. fr.
- Arion, D. C. (1930). *Curs de istorie diplomatică (1713-1914)*, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, București.
- Berindei, D. (1995). *Diplomația românească modernă*, Editura Albatros, București.
- Bossy, R. V. (1928). *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită de la agenția diplomatică din Roma*, Editura Cultura Națională, București.
- Calafeteanu, I., C. POPIȘTEANU (coord.). (1986). *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Editura Științifică și Pedagogică, București.
- Corivan, N. (1984). *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Dinu, R., I. BULEI. (2001). *35 de ani de relații italo-române: 1879-1914: documente diplomatice*, Editura Univers Enciclopedic, București.
- Duculescu, V. (1992). *Diplomația secretă*, Editura Casa Europeană, București.
- Gliga, V. (1977). *Diplomația română în slujba Independenței*, Editura Politică, București.
- Hitchins, K. (1996). *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București.
- Iorga, N. (1938). *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er 1866-1880*, Siège de l'Institut, Bucarest.

- Iorga, N. (1998). *Războiul pentru Independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, note de Elisabeta Simion, cuvânt înainte de Vladimir Diculescu, Editura Albatros, București.
- James, A. (2001). *A dictionary of diplomacy*, Palgrave, Hampshire.
- Kogălniceanu, M. (1882). *Cestiunea Dunării*, Tipografia Academiei Române, București.
- Kogălniceanu, M. (1972). *Documente diplomatice*, red. resp. și editori științifici: Dinu C. Giurescu, Ctin. Turcu, Editura Politică, București.
- Lungu, C. M., T. BUCUR. (1997). *Independența României în conștiința europeană*, Arhivele Naționale ale României, București.
- Mamina, I. (2000). *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică 1866-1938*, Editura Enciclopedică, București.
- Meitani, R. (1943). *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856-1930*, Intreprinderile de Arte Grafice și Editura Eminescu, București.
- Ministerul Afacerilor Străine. (1880). *Documente oficiale din corespondența diplomatică (de la 5 (17) octombrie 1877 până la 15 (27) septembrie 1878)*, Noua Tipografie Națională, București.
- Monitorul Oficial al României (MO)*. (1878). nr. 70 din 28 martie (9 aprilie).
- Monitorul Oficial al României (MO)*. (1879). nr. 35 din 14 (26) februarie.
- Monitorul Oficial al României (MO)*. (1880). nr. 142 din 27 iunie (9 iulie), nr. 154 din 11 (23) iulie.
- Monitorul Oficial al României (MO)*. (1881). nr. 61 din 17 (29) martie, nr. 62 din 18 (30) martie, nr. 63 din 19 (31) martie, nr. 2 din 2 (14) aprilie, nr. 4 din 4 (16) aprilie, nr. 7 din 8 (20) aprilie, nr. 9 din 10 (22) aprilie, nr. 11 din 12 (24) aprilie, nr. 31 din 10 (22) mai.
- Monitorul Oficial al României (MO)*. (1882). nr. 4 din 4 (16) aprilie, nr. 11 din 13 (25) aprilie, nr. 17 din 20 aprilie (2 mai), nr. 26 din 1 (13) mai.
- Renouvin, P., G. ZELLER. (1955). *Le XIXe siècle: de 1871 à 1914: l'apogée de l'Europe*, Hachette, Paris.
- Taylor, A. J. (1971). *The struggle for mastery in Europe – 1848-1918*, Oxford University Press, London.